

Andernach - kungens och/eller hertigens myntort?

En kronologisk och metrologisk studie av den tyska myntningen i Andernach, Oberlothringen, under vikingatiden, baserad på svenska skattfynd.



Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi
vid Stockholms Universitet,
Numismatiska forskningsgruppen.
Av: Frédéric Elfver, höstterminen 1997
Handledare: Kenneth Jonsson

KJ

Abstract:

This paper presents a chronological and metrological study of German coins struck at Andernach, Oberlothringen, during the Viking Age and found in Sweden. Based on the t.p.q. of Swedish Viking-Age hoards (and some hoards from Estonia, Germany, Poland and Switzerland) including coins of Andernach, the author has been able to establish a chronology for these coins which in many cases do not agree with traditional datings.

The author tries, among other things, to decide if the types can be connected to either the King/ Emperor Konrad II (1024-1039, from 1027 emperor) and the Archbishop Pilgrim (1021-1036) or to the duke of Oberlothringen, Dietrich I (986-1027/32). The analysis shows that the former doesn't mint at Andernach. Some types can be related to the duke and one to the Archbishop Anno (1056-1075). The remaining groups are most likely to be ducal but struck in the names of Otto III and Konrad II. Several types that have been attributed to Andernach can now be transferred to other mints such as Bardowick and Remagen. A total number of 1059 coins have been included in the study of which 689 coins can be ascribed to Andernach.

Innehåll

Förteckning över figurer, appendix och bilagor	3
1. Introduktion	4
1.1 Inledning	4
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställningar	4
1.4 Material och avgränsning	4
1.5 Källkritik	5
1.6 Definitioner	5
1.7 Metod och metodik	5
2. Historik	6
2.1 Vikingatidens myntimport	6
2.2 Forskningshistorik	6
3. Analys	7
3.1 Typer attribuerbara till Andernach	7
3.1.1 1a-e B ? Häv. 44-47, 36)(44	7
3.1.2 2 A Hertiglig Dbg 441	8
3.1.3 3a-e A Hertiglig Dbg 436-440	8
3.1.4 4 A Hertiglig Dbg 442	9
3.1.5 5a-c B ? Dbg 433	10
3.1.6 6 B ? Dbg 434	10
3.1.7 7 B ? Dbg 443	11
3.1.8 8 B ? Dbg 445	11
3.1.9 9a-e B ? Häv. 726-730	12
3.1.10 10a-b B ? Häv. 733-734	13
3.1.11 11a-b B ? Häv. 731-732	14
3.1.12 12 C Ärebisk. Hatz 1966, nr 5	14
3.1.13 13a-d C Ärebisk. Hatz 1966, nr 4, 1-3	15
3.1.14 14a-b C Ärebisk. Hatz 1966, nr 10-11	15
3.1.15 15a-d B ? Hatz 1966, nr 6-9	16
3.1.16 16 B ? Leimus 1986, nr 129	16
3.1.17 17 B ? Hatz 1966, nr 12	17
3.2 Typer som tidigare förts till Andernach	17
3.2.1 I Häv. 78, 80-86	17
3.2.2 II Häv. 159-161	18
3.2.3 III Häv. 204-208, 210, 213, 38)(205	18
3.2.4 IV Häv. 223-226, 749½, 750	19

3.2.5	V	Häv. 250, 258, 260-61, 265, 267, 272, 276, 265)(268, 320)(327, 327)(320	19
3.2.6	VI	Häv. 309, 708-14, 710/15, 725, 735, 737, Dbg 448	20
3.2.7	VII	Häv. 852 var.	21
3.2.8	VIII	Fiala 1916:40, nr 41, 202	21
3.2.9	IX	Gaettens 1934:60, nr 138	22
3.2.10	X	Hatz 1959:33, nr 1	22
3.3		Triquetran - en symbol för Andernach?	22
3.4		Metrologisk studie över typer attribuerbara till Andernach	23
4.		Resultat, tolkning och utvärdering	24
5.		Sammanfattning	25
6.		Referenser	25
6.1		Tryckt litteratur	25
6.2		Otryckt litteratur	28
6.3		Övriga källor	28
7.		Appendix	

Förteckning över figurer, appendix och bilagor

- Figur nr 1: Stadsplan över Andernach. Se s. 6
- Figur nr 2: Triquetra-symbol. Se s. 23
- Figur nr 3: Diagram över Andernach-typernas medelvikt och dess utveckling över tiden. Se s. 23
- Figur nr 4: Sammanställning av attribuerbara Andernach-typer. Se s. 24
- Figur nr 5: Diagram över det totala antalet exemplar per attribuerbar Andernach-typ. Se appendix nr 1.
- Appendix nr 1: Kronologi över typer som attribueras till Andernach.
- Appendix nr 2: Tabell över metrologisk studie av attribuerbara Andernach-typer samt grupper med triquetra-symbolen.
- Appendix nr 3: Diagram över de typer som attribueras till Andernach.
- Appendix nr 4: Diagram över de typer som tidigare har attribuerats till Andernach.
- Bilaga nr 1: Förkortningsförklaringar för databasen - ett urval.
- Bilaga nr 2: Undersökningsmaterialet i databasform. Andernach.
- Bilaga nr 3: Undersökningsmaterialet i databasform. Andernach, hertigluga typer. Sammanställd av Cecilia Persson, Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms Universitet.

1. Introduktion

1.1 Inledning

Vid Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms Universitet, har det sedan 1992 skrivits 19 B- och C-uppsatser som har behandlat tysk vikingatida myntning. Bl.a. kronologier, såväl relativa som absoluta, har upprättats för de olika myntorterna. Föreliggande uppsats som avhandlar myntorten Andernach, Oberlothringen, skall fullfölja den ambitionen.

Författaren vill rikta ett stort tack till handledaren Kenneth Jonsson samt doktoranderna Christoph Kilger och Cecilia Persson. Samtliga har bidragit med idéer och förbättringar till uppsatsen. Ewa Wiséhn, 1:a antikvarie på Kungl. Myntkabinettet, tackas för sin effektivitet och vänliga bemötande vid framtagandet av de myntfynd som detaljsstuderats för bestämning och vägning. Detsamma gäller Rickard Kjellgren, antikvarie på Kungl. Myntkabinettet som även har hjälpt till vid bearbetandet av bildmaterialet. Gert och Vera Hatz, Hamburg, tackas för att deras fyndlistor över svenska skattfynd från vikingatiden har kunnat utnyttjas vid materialgenomgången.

1.2 Syfte

Syftet med föreliggande uppsats är att söka fastställa den relativa samt, om möjligt, den absoluta kronologin för de typer som är attribuerade till Andernach och till dags dato räknas som kunglig/kejsarlig myntning samt efterpräglingar i ärkebiskop Pilgrims namn. Samtidigt skall problematiken kring vem som låtit prägla respektive typ dryftas. Resultatet skall sammanställas i form av en kronologi över de typer som ingår i analysen.

1.3 Frågeställningar

- Vilka typer kan föras till myntorten Andernach?
- Hur ser den relativa, och om möjligt absoluta, kronologin ut för de olika typerna?
- Vem eller vilka var myntherrar? Skall Andernach betraktas som en kunglig och/eller hertiglig myntort?
- Skall den hertigligen myntningen inkorporeras med den kungliga/kejsarliga och ärkebiskopliga?
- Vad kan typernas ikonografi berätta?
- Är triquetran en symbol som är typisk för Andernach eller förekommer den även på typer från andra myntorter?
- Baserat på undersökningsmaterialet - hur ser viktfordelningen ut inom och mellan typerna (metrologisk studie)? Sker en förändring över tiden?

1.4 Material och avgränsning

Materialet består av tyska mynt som av forskningen i dagsläget anses vara präglade i Andernach, Oberlothringen, under vikingatiden. Valören är denar förutom 13d (Hatz 1966, nr 3) som är en obol (=½ denar). En del typer är osäkra när det gäller myntort. Den kommande analysen under kapitel 3 skall bl.a. behandla det problemet. Inledningsvis var antalet exemplar 910 stycken, men redan vid ett tidigt stadium insåg författaren nödvändigheten av att försöka inkorporera den hertigligen myntningen med den övriga myntningen i Andernach och på så vis få en helt ny infallsvinkel på materialet. Eftersom den hertigligen myntningen redan var bearbetad (Persson 1996) innebär detta tillägg inte något större problem. Efter inkorporeringen uppgick materialet till 1059 exemplar från 127 (128 om fyndet från Kose, Estland, räknas in) olika fynd.

Det är vikingatida skattfynd i svensk jord (inom det nutida Sveriges gränser) som ligger till grund för uppsatsen. Till detta har vikingatida skattfynd från nuvarande Estland, Polen, Schweiz och Tyskland använts som komparativt material. Efter genomgång av Hatz 1974, CNS, Nordisk Numismatisk Årsskrift, SML och opublicerade fyndlistor har den kronologiska avgränsningen bakåt i tiden dragits vid det äldsta t.p.q. som framkommit i skatter med exemplar attribuerbara till Andernach. Det är många olika typer och varianter som hittills har förts till Andernach. För de grupper/typer som är något osäkra beträffande attribuering har närvaron av triquetran varit ett av de av-

görande kriterierna för avgränsning när det gäller materialinsamlingen. De opublicerade fyndlistorna är sammanställda främst av P. Berghaus, G. och V. Hatz samt K. Jonsson. Ca 120 exemplar har författaren bestämt själv.

1.5 Källkritik

Det finns ett flertal källkritiska inlägg vid bearbetningen av skattfynd bestående av mynt. Det är inte ovanligt att äldre fynd är splittrade och att uppgifter angående fyndomständigheterna har gått förlorade. Studiet av myntens inskrifter ger ofta utrymme för tolkningsmöjligheter och felattribueringar. Ett antal exemplar har bestämts av författaren själv, detta kan givetvis ha bidragit till eventuella felaktigheter. Dessa exemplar är under rubriken "anmärkning" markerade "Elfver" i databaslistan. Detsamma gäller de exemplar som är bestämda enbart efter arkivaliskt material i form av gamla fyndlistor från omkring mitten av förra seklet.

Redan vid insamlandet av material till uppsatsen kan källkritiska noteringar göras. De grupper som inte har myntorten Andernach, eller varianter därav, angiven har tagits med på grundval av närvaron av triquetra-symbolen. Detta innebär en möjlighet att, för uppsatsen relevant, material kan ha sorterats bort på felaktiga premisser. Viktuppgifterna som finns redovisade i kapitel 3.4 kan också vara behäftade med felkällor. Den problematiken är närmare behandlad i nämnda kapitel.

Författaren är även medveten om att det tecknade bildmaterialet ej är helt objektivt utan att det får ses som tolkningar. Med få undantag har emellertid samtliga attribuerbara Andernach-typer studerats i form av fotografier eller i original.

1.6 Definitioner

-Skattfynd/depåfynd: Fynd av två eller flera mynt som avsiktligt undandömts vid samma tillfälle.

-T.p.q.: terminus post quem. Med t.p.q. avses det första möjliga präglingsåret för det yngsta myntet i ett skattfynd. T.p.q. är således ett slags bakre gräns för präglingens tillkomst (Flensburg 1996:366-367). I uppsatsen används uttrycken t.p.q. Å och t.p.q. Y, vilket står för äldsta resp. yngsta t.p.q.

-Vikingatid: ca 800-talet till omkring 1150. I numismatiska sammanhang definieras vikingatiden i Norden som en period då utländska mynt importerades.

-Åtsida: den sida av ett mynt som antingen bär myntherrens namn eller insignier. Motsatta sidan benämns frånsida.

I föreliggande uppsats används, vid refereringen till olika typer, främst katalogverk av Dannenberg (1876-1905), Hävernicks (1935) och Hatz (1966). Dessa förkortas Dbg, Häv. resp. Hatz.

KJ är referens till Kenneth Jonsson fyndnumrering. Ett exempel är KJ 841,0 som är ett fynd från Sibbenarve (Gotland) och som har ett t.p.q. på 1079.

1.7 Metod och metodik

Den metod som har använts är kvantifiering och komparativ analys. Referenslitteratur till metoddelen har varit Ejvegård 1996.

Materialet har sonderats, matats in samt bearbetats i en databas, dBase IV. Därefter har diagram skapats för att tolka typernas introduktion och fastställa deras tänkbara präglingsperiod. Efter sammanställningen och analyser av ovannämnda material har en kronologi tagits fram. Vid sidan av t.p.q. har författaren valt typologisk datering för att fastställa tidpunkten för typernas präglingsperiod. För djupare studium av typologin och dess användningsområde - se Gräslund 1996 (s. 57ff). Det insamlade materialet finns lagrat i en databas hos författaren samt redovisat i katalogbilagan som finns arkiverad vid Numismatiska forskningsgruppen (NFG). Databearbetningen av mynt vid NFG och metodens möjligheter och målsättningar finns redovisade i en artikel av Jonsson 1994 (s. 80-85).

2. Historik

I följande kapitel skall vikingatidens myntimport kortfattat behandlas. Forskningshistoriken till dags dato likaså. Innan så sker skall staden Andernach presenteras summariskt. Andernach ligger inte långt från floden Nettes mynning i Rhen. Det var romarna som grundade staden och gav den namnet Antunnacum. Efter deras erövring av rhenområdet anlades under kejsar Tiberius (14-37 e.Kr.) ett kastell i Andernach som sedan ingick i den gräns som kallades *limes germanicus* (limes; latin = gräns, gränslinje) och som sträckte sig från Rheinbrohl vid Rhen över Ems - Gröningen till Lorch. I staden residerade senare de merovingiske kungarna (Lexikon des Mittelalters 1980: 595-96, Andernach). Petry nämner att präglingar är kända från staden under den merovingiska tiden under förkortningen AN från en solidus-efterpräglings (Anastasius, 491-518 e.Kr.) samt från en triens slagen av Theudebert I (533-547 e.Kr.) (Petry 1992: 225). Vid studium av Andernachs stadsplan nedan (fig. nr 1) ser man dess expansion. Intressant att notera är platsen för marknaden (nr 7 på stadsplanen).

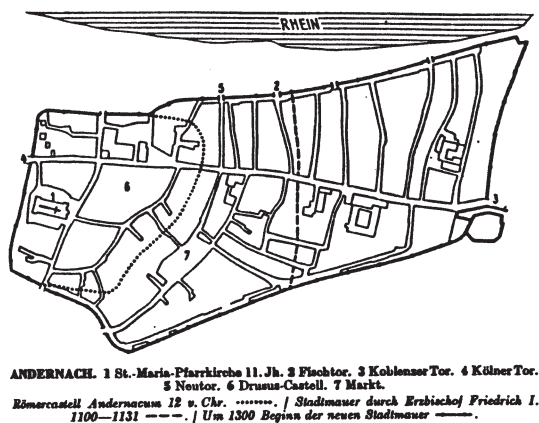


Fig. nr 1: Stadsplan över Andernach. Källa: Planitz 1997:127.

2.1 Vikingatidens myntimport

Vikingatidens myntimport från utlandet till våra trakter kan delas in i två perioder. Den första infaller ca 800 till 975 med mynt, nästan uteslutande, från Kalifatet, den andra infaller ca 975 till 1150 med tyngdpunkt på mynt från Tyskland och England. Under den första perioden sker således importen från öst och under den andra perioden från väst (Jonsson 1993:205). Inom det nutida Sveriges gränser har det till dags dato påträffats nära 225.000 mynt, fördelade på ca 2290 fynd. De största grupperna utgörs av islamiska mynt (från Kalifatet) med ca 95.000 exemplar, tyska mynt med ca 70.000 exemplar och slutligen engelska mynt med ca 41.800 exemplar. När det gäller den geografiska spridningen av myntfynden i Sverige står Gotland för ca 65% av de totalt 225.000 mynten (Kilger 1995:27f). En inhemsk myntproduktion i Sverige sker först kring år 1000. Förebilderna till de första svenska präglingarna är engelska. (Malmer 1968:147ff). Det är med skattfyndet från Burge på Gotland (t.p.q. 1143) som vikingatiden, ur numismatiskt perspektiv, slutar. Fyndet påvisar slutet av myntimport från utlandet (Kilger 1995:27).

2.2 Forskningshistorik

I detta delkapitel skall forskningshistoriken kring den tyska vikingatida myntningen beröras i allmänhet och forskningen angående myntningen Andernach i synnerhet. Av utrymmesskäl kommer inte frågan om det är handel eller plundringståg som ligger bakom myntimporten att behandlas. Ej heller kommer orsakerna till skattfyndens nedläggande eller myntens användningsområde i importlandet att dryftas. För den som fördjupa sina kunskaper inom detta område hänvisar författaren till Jonsson 1993 samt Kilger 1996.

Bland den äldre bidragen till forskningen kan Koehne 1843 (s. 129-145 samt pl. 5) föras. I sin genomgång av mynten från Lothringen radar han, med bidrag av C. J. Thomsen, upp de präglingar som var kända då. När det gäller urkunder som omnämner Tysklands myntväsen har Leitzmann beskrivit dessa. Hans bidrag angående Andernach är kortfattat och följer den traditionella tolkningen att Andernach bl.a. brukades som myntort under Otto I - Otto III (Leitzmann 1869: 166-167).

Viktiga katalogverk över den tyska myntningen under 800-, till 1100-talen har utarbetats av Dannenberg (1876-1905) och Hävernicks (1935). De räknas båda till standardverk i dag. Till de modernare bidragen kan Hatz (1974) räknas. Hans genomgång av svenska vikingatida skattfynd med tyska mynt är en diger sammanställning. Omkring 59.000 tyska mynt noterar han vid inventeringen. Kluges (1991) verk om den tyska mynthistorien från Karolingererna till Salierna, omkring 900 till 1125, är en översikt som behandlar såväl historik som mynttyper och urkunder. Den monetära utvecklingen i Oberlothringen m.m har skildrats av Petry 1992. Han har också en omfattande fyndkatalog. En viktig genomgång av myntorten Remagens präglingar gavs ut 1995 av Petry. En del typer som tidigare attribuerats till bl.a. Andernach, förs av Petry till just Remagen.

I Sverige har Andernachs myntning tidigare partiellt behandlats i en uppsats av doktorand Cecilia Persson vid Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms universitet. Uppsatsen berör hela den hertiglga myntningen i Oberlothringen (Persson 1996).

3. **Analys**

I nedanstående kapitel (3.1) följer en presentation och beskrivning av det i uppsatsen ingående materialet. Varje enskild typ respektive grupp åskådliggörs medelst kvantitativa och kronologiska diagram (se appendix nr 3 och 4). Typernas förebilder, ikonografi samt datering behandlas. Efter kapitel 3.1 följer en mindre omfattande redovisning av de typer som tidigare har förts till Andernach (kapitel 3.2). Närvaron av triquetran har varit ett av de avgörande kriterierna för medtagande av typer vid materialinsamlingen när inte en någorlunda säker myntortsanvisning har förekommit. Eftersom en av uppsatsens frågeställningar syftar till att klargöra om triquetran kan anses vara en symbol för Andernach eller inte, så kommer dess närvaro att noteras vid de typer som har en eller flera triquetra-symboler. Kapitel 3.3 kommer att behandla och redovisa resultatet av den undersökningen. Det bör påpekas att den präglingstid som anges för grupper och typer nedan följer äldsta t.p.q.-värde med få undantag (t.ex. anges präglingstiden för nr 12 (Hatz 1966, nr 5) vara ca 1075-1080. Äldsta t.p.q. är 1079). Präglingstiden torde tolkas med en viss marginal. Läsaren bör ha i åtanke den tid som förflutit mellan en präglings tillkomst och dess deponering. Bildmaterialet är i skala 1:1.

3.1 **Typer attribuerbara till Andernach**

Bland de typer som kan attribueras till Andernach finner man präglingar i hertig Dietrich I's (ca 986-1027/32) (Lexikon des Mittelalters 1980:1024, Dietrich) och kejsar Konrad II's/ärkebiskop Pilgrims (1027-1039) namn. En prägling med ärkebiskop Annos (1056-1075) namn finns även med. Ett flertal av de nedan behandlade typerna räknas till s.k. kölnefterpräglingar, d.v.s. typer som präglats på annan ort men med typer från Köln som förebild. Dessa efterpräglingar och mynten från Köln har bearbetats av Hävernicks i ett omfattande katalogverk (Hävernicks 1935: 162ff, Andernach). Generellt är efterpräglingarna något sämre än sina förebilder när det gäller artistiken. I ett par delkapitel finns summariska sammanställningar av typernas inskrifter. Dessa skall inte tolkas som fullständiga utan som exempel på de, i uppsatsen, vanligast förekommande inskrifterna. I appendix nr 1 efter kronologin kan antalet exemplar samt antalet fynd per attribuerbar Andernach-grupp studeras (fig. nr 5). Med ett par undantag redovisas grupper och typer efter Hätz. nr etc. i stigande ordning.

3.1.1 **B. Myntherre ?**

Hätz. 44, 45, 46, 47, 36)/(44

Denna grupp förs till Andernach p.g.a. triquetran på åtsidan. Till skillnad från övriga kölnefterpräglingar med triquetran, så passar denna grupp in logiskt innan den "riktiga" myntningen i Andernachs namn initieras. Gruppen har sin förebild i myntorten Köln och även Hävernicks för den till Andernach som trolig myntort. Gruppen är företrädd i 150 exemplar fördelat på 77 fynd. Äldsta kända t.p.q. är 1003 (KJ 536,0: Ytlings, Go). Myntherren är anonym och åtsidans inskrift (olika varianter av OTTO) tyder troligtvis på postum myntning i Otto III's (kung 983-996) namn. Den absoluta kronologin ger gruppen en präglingstid från omkring 1003 till 1014. Det är osäkert hur denna grupp skall tolkas. Författaren vill emellertid se gruppen som ett förstadium till myntningen i hertig Dietrich I's namn.

Det är inte mycket som skiljer de olika typerna nedan från varandra. Författaren har ändå valt att redovisa dem separat med eget referensnummer för att underlätta för framtida forskning.



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
1a	44	1003	1121	1003-1014	108	46
1b	45	1018	1102	1003-1014	11	7
1c	46	1017	1102	1003-1014	16	13
1d	47	1018	1048	1003-1014	14	10
1e	36)(44	1036	-	1003-1014	1	1
						150

3.1.2 A. Hertiglig myntning, hertig Dietrich I Dbg 441

Typen är den äldsta med myntorten Andernach angiven. Åtsidans inskrift påvisar att typen ärpräglad under hertig Dietrich I (regerade ca 986-1027/32). Åtsidan visar ett mansansikte i profil åt vänster. Antalet bevarade exemplar är få och detta medför att dateringen blir något osäker. Äldsta t.p.q. från ett svenskt skattfynd är 1018 (KJ 1616,0 Karlberg, Up). Ett fynd med t.p.q. 1014 (PSW III:28, Dzierzaznia, Polen) gör attpräglingstiden kan fastställas till omkring 1014 till 1017. Typen är representerad i 6 fynd med totalt 9 exemplar. Jfr även hertig Dietrich I's typ från Ayl, Oberlothringen, (Dbg 432) som visar stora likheter med Dbg 441. Dbg 432 är behandlad av Persson som noterar att äldsta t.p.q. för typen är 1017 (Persson 1996: 8). Vidare framhåller Persson attpräglingstiden för Dbg 441 bör sättas till omkring 1018-1020 (a a:4).



<u>Nr</u>	<u>Dbg</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
2	441	1014*	1089	1014-1017	9	6

* = T.p.q. är baserat på ett utländskt skattfynd.

3.1.3 A. Hertiglig myntning, hertig Dietrich I Dbg 436, 437, 438, 439, 440

Denna grupp, som också bär hertig Dietrich I's namn på åtsidan, tillhör den mest omfångsrika som kan föras till en bestämd myntherre. 106 exemplar från 72 fynd är kända. Äldsta t.p.q. för Dbg 436, som introducerar gruppen, är 1017 (KJ 471,0 Kvie, Go samt KJ 388,0 Ekeskogs Go). Ett fynd från Ciechanów, Polen (PSW III:15), med

t.p.q. 1017 (Dbg 437) i kombination med de svenska fynden gör att präglingstidens början kan sättas till 1017. Näst äldsta t.p.q. för gruppen är 1023 (Dbg 439; KJ 1093,0 Östra Herrestad, Sk). I ett fynd från Quilitz, Polen, med t.p.q. 1023 finns ett exemplar av Dbg 437 var. (PSW II:135). Med hänsyn till ovanstående bedöms präglingstiden ha pågått från omkring 1017 till 1026, d.v.s en mycket kort och intensiv myntning med tanke på antalet varianter och mängden bevarade exemplar. Tidigare har gruppen ansetts vara präglat omkring 1020-1040 (Persson 1996:5-6).

Det är intressant att notera den spira (av lika utformning) som finns på gruppens åtsida (Dbg 436 undantaget) mellan de två, i profil och mot varann vända, ansiktena. Spiran är ett kungligt attribut och man kan tänka sig att den symboliserar att kungen har avstått från sin mynträtt till förmån för hertigen. Är det kungen och hertigen som avbildas, om än i symbolisk form och ej porträttligt? En annan tanke är att det är hertig Dietrich I och hans son Friedrich som avbildas. På fransidan finns bl.a. triquetran med. Om denna symbol är typisk för Andernach eller om den även förekommer på typer som förs till andra myntorter är en av frågeställningarna i föreliggande uppsats som skall behandlas längre fram.

Det finns en del skillnader i inskrifterna mellan typerna. Dbg 436-438 har inskriften THEO-DERICVSDVX på åtsidan medan Dbg 439-440 har den degenererade NTDEPIODVX (jfr Dbg 442 nedan) som inskrift. Typernas fransida har olika varianter av myntorten ANDER-NAKA som inskrift. Triquetran förekommer på samtliga typer utom Dbg 438.



<u>Nr</u>	<u>Dbg</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
3a	436	1017	1079	1017-1026	30	20
3b	437	1024	1120	1017-1026	46	29
3c	438	1024	1120	1017-1026	5	5
3d	439	1023	1084	1017-1026	22	15
3e	440	1042	1120	1017-1026	3	3
						106

3.1.4 A. Hertiglig myntning, hertig Dietrich I Dbg 442

Denna typ är, liksom Dbg 441, sällsynt i svenska skattfynd. Endast 5 exemplar från 4 fynd är kända. Åtsidan visar ett mansansikte i profil åt vänster. Även denna typ bär hertig Dietrich I's namn. Dateringen av denna typ är mycket osäker. Det är endast på typologiska grunder (sambandsheten med andra hertigar) som den kan föras till mitten av 1020-talet. Äldsta kända t.p.q. är 1042 (KJ 334,0 Bosarve, Go). Det ringa antalet exemplar och den kronologiska spridningen fynden emellan underlättar inte bestämningen. Präglingstiden och introduktionen av typen sätts, med hänvisning till ovanstående, till omkring 1026. Intressant att betrakta är fransidan motiv, som antingen avbildar en borg eller en mur med en triquetra innanför. En borg brukar symbolisera en starkt befäst stad (Biedermann 1992:60-61). Detta stämmer väl överens med stadsplanen för Andernach, som sedan romarnas grundande av staden har varit muromgärdad och befäst med ett kastell. Perssons datering av typen är omkring 1040-1045 (Persson 1996:6).



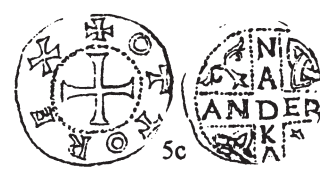
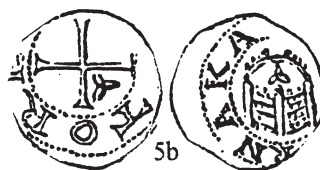
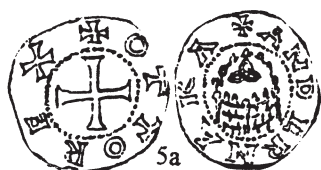
<u>Nr</u>	<u>Dbg</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
4	442	1042	1089	Ca 1026	5	4

3.1.5 B. Mynterre ? Dbg 433

Typen representeras av 65 exemplar fördelade på 36 fynd. Med denna typ påbörjas en kort och intensiv myntning i kung Otto (III)s (983-996) namn. Eftersom äldsta kända t.p.q. är 1026 (KJ 67,0 Myrände, Go), d.v.s. 24 år efter Otto III's död, kan man konstatera att myntningen är postum. Med utgångspunkt från t.p.q. 1026 och nästa stora typväxling omkring 1035, så sätts präglingstiden till 1026-1034. Frånsidans motiv är detsamma som på Dbg 442. En intressant koppling mellan Dbg 433 och 437 finns bevarad från Broungs på Gotland (KJ 588,0 Broungs, Go). Kopplingen visar på att de båda typerna ej ligger långt ifrån varandra kronologiskt. Dbg 433 och 433b har, likt Dbg 442, en triquetra på frånsidan.

Förutom kopplingen mellan Dbg 433 och 437 finns två varianter av Dbg 433. Det som skiljer dem åt är att Dbg 433b har en triquetra i åtsidans andra korsvinkel.

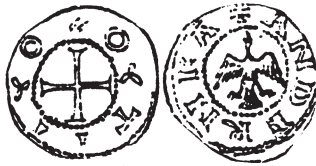
<u>Nr</u>	<u>Dbg</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
5a	433	1026	1089	1026-1034	34	24
5b	433b	1029	1120	1026-1034	30	11
5c	433)(437	1089	-	Ca 1026	1	1
					65	



3.1.6 B. Mynterre ? Dbg 434

Dannenberg 434 liknar 433. Myntningen är, liksom Dbg 433, postum i kung Otto (III)s namn. Mellan bokstäverna i Ottos namn finns triquetra-symbolen. Frånsidan pryds av en fågel samt omskriften ANDERNAKA, eller varianter därav. 18 exemplar från 9 fynd är kända. Det äldsta, svenska, t.p.q. som noterats är 1047 (KJ 35,0 Sanda, Go och KJ 42,0 Glammunds I, Go). Det är emellertid två utländska skattfynd som daterar denna typ. Dels är det fyndet från Corcelles-près-Payenne, Schweiz, med t.p.q. 1034 (Cahn 1969:120), dels fyndet från Lübeck, Tyskland, med t.p.q. 1038 (PSW V:106). Fyndet från Corcelles-près-Payenne kan ha en nedläggningstid som är äldre än 1034. Den typ som daterar fyndet är av Häv. satt till 1036, men förmodligen skall fyndet, som inkluderar typer med dateringen 1027, dateras till efter 1030 (Jonsson, muntligen meddelat hösten 1997). Typens präglingstid blir omkring 1034 till 1035. Myntningen av typen är således mycket kort och intensiv.

Varför låter man prägla mynt med en död kungs (Otto III 983-996, från 996-1002 kejsare) namn? Vid tidpunkten för dessa präglingars tillkomst, ca 1025 till 1035, är Konrad II kung och från 1027 kejsare. Om kungen var mynt-herre så borde hans namn eller något kungligt värdighetstecken, t.ex. spiran, finnas med på präglingarna? Fågeln (av rovfågelskaraktär) som finns på frånsidan är med största sannolikhet en örn. Örnen är vanlig i den europeiska heraldiken, men dess symboliska innebörd är mer komplicerad. Örnen kan betraktas som en symbol för kunglighet och överhöghet, men den kan även ses som uttryck för befrielse, seger, stolthet och styrka (Cooper 1984:238). Om örnen på Dbg 434 är ett kungligt attribut eller ett uttryck för hertigens eller staden Andernachs emancipation kontra kungen går ej att fastställa. Hertig Dietrich I av Oberlothringen regerade ca 986 till 1027/32. Ej heller hertigens namn återfinns på typerna.



<u>Nr</u>	<u>Dbg</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
6	434	1034*	1120	1034-1035	18	9

* = T.p.q. är baserat på ett utländskt skattfynd.

3.1.7 B. Mynttherre ? Dbg 443

Typen har en åtsida som påminner om Dbg 441 och 442. Huvudet på Dbg 443 är däremot krönt och den barbariserade omskriften lyder som följer: +NTDEPIODVX. Det är intressant att notera kombinationen av både ett kungligt attribut (kronan på huvudet) och ordet DVX (dux; latin = hertig). På frånsidan finner man följande: +ANDERNARA, uppdelat i två rader. Över och under finns en liljeliknande figur. Liljan har flera betydelser inom symbolläran, men en som är av intresse för uppsatsen är den att liljorna är kungliga blommor och att liljans form påminner om det kungliga attributet spiran (Biedermann 1992:258). Frågan hur liljorna och kombinationen av kronan och ordet DVX skall tolkas lämnar författaren emellertid obesvarad.

I svenska skattfynd finns Dbg 443 representerad i 7 exemplar fördelat på 7 fynd. Äldsta t.p.q. är 1047 (KJ 35,0 Sanda, Go; KJ 42,0 Glammunds I, Go samt KJ 958,0 Äspinge, Sk). Typens placering i kronologin är osäker. Den får sin plats på grundval av de övriga typernas datering och präglingstiden sätts till omkring 1035. Antalet exemplar är ej heller tillräckligt stort för att en någorlunda säker datering skall kunna genomföras. Mynttherren får betecknas som okänd. Den tidigare dateringen av typen var omkring 1045-1050 (Persson 1996:6).



<u>Nr</u>	<u>Dbg</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
7	443	1047	1120	Ca 1035	7	7

3.1.8 B. Mynttherre ? Dbg 445

Typen är intressant och kan betraktas som en övergångstyp innan den stora gruppen (se kapitel 3.1.9) med kejsar Konrad och ärkebiskop Pilgrims typer börjar präglas. Åtsidan har ett kors med små punkter i korsvinklarna. Omskriften lyder: +ANDERNAOA, eller varianter därav. Frånsidans motiv består av en tempelbyggnad/kyrka med ett kors i mitten samt END - EOR, eller varianter därav, på vardera sida av byggnaden. Förebilden till frånsidans tempelbyggnad, alternativt kyrka, finner man bland präglingsattribuerbara till Köln och kejsar Konrad II. Dessa präglades troligtvis mellan 1027-1039.

Totalt är 6 exemplar från 6 fynd kända. Äldsta t.p.q. är 1036 (KJ 684,5 Lilla Klintegårde, Go). Typens präglings-tid utgår från äldsta t.p.q. (1036) samt typologiska aspekter, såsom dess logiska placering som övergångstyp mellan de hertiglga och de efterföljande kungliga/ kejsarlga samt ärkebiskopliga präglingsarna. Med hänsyn till

ovanstående sätts präglingstiden till omkring 1035. Det skall dock påpekas att antalet exemplar gör att bestämningen får anses som osäker. Myntherren går ej att fastställa.



<u>Nr</u>	<u>Dbg</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
8	445	1036	1090	Ca 1035	6	6

3.1.9 B. Myntherre ? Häv. 726, 727, 728, 729, 730

Denna grupp är den mest omfattande i undersökningen. Totalt innefattar den 284 exemplar fördelat på 117 fynd. Åtsidan bär kung/kejsar Konrad II's samt ärkebiskop Pilgrims namn: +CHVONRAEDVS samt i korsform PILIGR-IMVS. Frånsidans motiv är, likt Dbg 445, en tempelbyggnad/kyrka med ett kors eller ett Andreaskors (Häv. 726) i mitten. Olika bitecken förekommer. Delat av byggnaden står följande: AND - ERN eller END - EOR etc. Det finns en mängd olika varianter och kombinationer beträffande namnet på mynttorten samt Konrads och Pilgrims namn. Att förkortningen END - EOR etc. står för Andernach är ej heller självklart. Äldsta t.p.q. är 1035 (KJ 1682,0 Norledet, Vg) för Häv. 726 som introducerar gruppen. Baserat på detta t.p.q. samt det relativt stora antalet bevarade exemplar och omfattande variantrikedom, bör präglingstiden fastställas till omkring 1035 till 1046, d.v.s. en intensiv myntning. Vid studiet av äldsta t.p.q. för resp. typ nedan finner läsaren att nr 9a och b har t.p.q. 1035 resp. 1036 och att de resterande har t.p.q. 1047. Detta kan ses som en indikation på att 9a och b tillhör ett äldre skede av myntningen medan de resterande tillhör ett yngre skede. Författaren har emellertid valt att redovisa dem tillsammans i detta delkapitel eftersom de likväl utgör en stilmässigt väl sammanhållen grupp.

Hertig Dietrich I och hans efterföljare har titulerats myntherrar för grupper och typer tidigare i föreliggande uppsats, men när det gäller Häv. 726-730 är situationen en annan. Konrad II regerade från 1024 (från 1027 som kejsare) till 1039 och ärkebiskop Pilgrims ämbetsår var från 1021 till 1036. Tidigare har forskningen fört Häv. 726-730 till Andernach och myntherren har antagits vara just Konrad II. Författarens datering av gruppen till omkring 1035 till 1046 gör emellertid saken något komplicerad. För det första skall det betonas att den traditionella dateringen av gruppen är 1027 till 1036 (Häv. 726) och efter 1027 (Häv. 727-730). Konrad II kröntes till kejsare av påven Johannes XIX den 26 mars 1027. För det andra har den kölnska förebilden till Andernach-efterpräglarna kejsarens titel utsatt, IMP (imperator). Det vore rimligt att tänka sig en datering som överensstämmer med dessa fakta, men t.p.q.-värdena, 1035 och framåt, talar emot samtidigt som gruppens logiska placering skulle falla om den placerades tidigare och på så vis, kronologiskt, skulle konkurrera med Dbg 433, 434, 443 och 445. Myntherren får tills vidare benämnas som okänd. Nedan, under kapitel 4, skall typutvecklingen analyseras och tolkas närmare.

Det finns olika varianter av typernas inskrifter. Nedan skall dessa redovisas summariskt med ett urval av de varianter som är vanligast förekommande i föreliggande uppsats. För en mer fullständig genomgång - se Hävernicks 1935. På frånsidan finns för varje typ olika former av bitecken under byggnaden.

<u>Häv.</u>	<u>Åtsida:</u>	<u>Frånsida:</u>	<u>Bitecken:</u>
726	+CHVONRAEDVS PILIGR - IMVS	AND - ERN	Lilja?
727d	+CHVORADIONS ILOGR - .MR.	END - EOR	-
728a	+CHVMRDVO ILOGR - .MR.	END - EOR	Halvmåne
729a	+CHOV//DOM ILOGI - .WR.	ENO - EOR	Ring
730b	//HVORAD//// ILOGR - .WR.	ENO - EOR	Ring



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
9a	726	1035	1120	1035-1046	13	9
9b	727	1036	1143	1035-1046	95	37
9c	728	1047	1143	1035-1046	88	30
9d	729	1047	1143	1035-1046	46	24
9e	730	1047	1143	1035-1046	42	17
						284

3.1.10 B. Myntherre ? Häv. 733-734

Till omfånget är denna grupp mycket liten. Antalet exemplar är endast 7 fördelat på 7 fynd. Motivmässigt har gruppen likheter med Häv. 726-730, men Häv. 733-734 är degenererade i stilen samtidigt som inskrifterna är starkt förkortade. I frånsidans byggnad (tempelbyggnad eller kyrka) finns, istället för ett kors eller ett Andreas-kors, ett manshuvud i profil åt vänster eller *en face*.

Äldsta t.p.q. för Häv. 733 som inleder gruppen, är 1046 (KJ 846,0 fyndort okänd, Öja sn, Go). Präglingstiden sätts, med reservation för det bristfälliga materialet, till omkring 1046. Triquetra-symbolen saknas på dessa präglingsar. Myntorten är ej heller angiven och frånsidans END - EOR, eller varianter därav, kan inte med säkerhet sägas stå för Andernach. Gruppen bör emellertid betraktas som Andernach-präglingsar. De utgör, tillsammans med Häv. 731-732 nedan, ett slags slutskede i Andernachs myntning innan uppehållet omkring 1050. Mellan ca 1050 och 1075 finns det inga typer som kan attribueras till Andernach. Vad som förorsakat detta uppehåll kan inte forskningen svara på i dagsläget. Myntherren är okänd.

Inskrifterna på typerna är redovisade nedan. Med bitecken avses de som finns under byggnaden på frånsidan.

<u>Häv.</u>	<u>Åtsida:</u>	<u>Frånsida:</u>	<u>Bitecken:</u>
733	+HVORADVOM ILOGI - .WR	ENO - EOR	-
734a	+HVOPADOM ILOGI - WR	ENO - /////	Kapital?



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
10a	733	1046	1120	Ca 1046	5	5
10b	734	1047	1055	Ca 1046	2	2
						7

3.1.11 B. Myntherre ?
Häv. 731-732

Liksom föregående grupp är Häv. 731-732 mycket liten. Motivmässigt har de likheter med Häv. 726-730. Åtsidan är, likt Häv. 733-734, degenererad och inskriften meningslös och barbariserad. Frånsidan har dock, med sitt kors inom byggnaden, större likheter med Häv. 726-730. Antalet kända exemplar är 2 fördelade på 2 fynd. Äldsta t.p.q. (Häv. 732) är 1047 (KJ 958,0 Äspinge, Sk). Med hänvisning till argumentationen under kapitel 3.1.10 förs även denna grupp till Andernach. Präglingstiden sätts till omkring 1047, med reservation för det otillräckliga materialet. Myntherren är okänd.

Inskrifterna på typerna är redovisade nedan. Med bitecken avses de som finns under byggnaden på frånsidan. Häv. 732 är ytterst degenererad i både stil och inskrift, men utformningen är av Andernach-typ.

<u>Häv.</u>	<u>Åtsida:</u>	<u>Frånsida:</u>	<u>Bitecken:</u>
731	////CNVNR//// ICOLI - HR	///ND - EOR	Kulkors
732	+I////O////	NOI - //	Halvmåne?



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
11a	731	1050	-	Ca 1047	1	1
11b	732	1047	-	Ca 1047	1	1
					2	2

3.1.12 C. Ärkebiskoplig myntning, ärkebiskop Anno
Hatz 1966, nr 5

Nedanstående typ inleder en serie präglingar som alla härrör sig från omkring 1080-talet och framåt. Från slutet av 1040-talet till ca 1075 verkar det inte finnas några typer som går att attribuera till Andernach. Hatz' undersökningar av nedanstående och följande sena präglingar har resulterat i en artikel som försöker komma till rätta med attribueringar och dateringar (Hatz 1966:417ff).

Hatz nr 5 har ärkebiskop Annos (1056-1075) namn och ett högervänt huvud på åtsidan. På frånsidan står det AND - NRA. Äldsta t.p.q. är 1079 (KJ 841,0 Sibbenarve, Go) och de behandlade exemplaren är samtliga från ett fynd. Dateringen av typen sätts till ca 1075-1080.



<u>Nr</u>	<u>Hatz 1966</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Prägl. tid</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Antal fynd</u>
12	5	1079	-	1075-1080	6	1

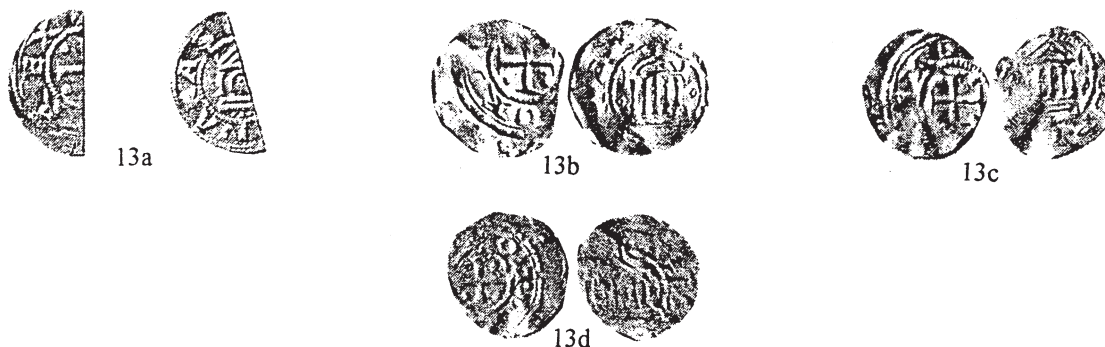
3.1.13 C. Ärkebiskoplig myntning, ärkebiskop Sigwin?
Hatz 1966, nr 1-4

Hatz nr 1-4 är intressanta eftersom de, likt Häv. 44 etc., Dbg 433 och 434, har inskriften OTTOREX, eller varianter därav, på åtsidan. Det rör sig om postum myntning i kung Otto III's (983-996) namn. Tolkningen av detta faktum är svårt att motivera. En hypotes är att Otto III betraktades som en *rex perpetuus* (lat. = en evig konung. Jfr Erik den helige i Sverige) och därför kunde få mynt slagna i sitt namn långt efter sin död år 1002.

Kanske har den postuma myntningen sin förklaring i den lothringiska självmedvetenhet (regnum lotharii) som utvecklades i regionen under ottonerna. Hertigarna i Lothringen definierade området som "sitt eget". Under 1000-talet var det inte ovanligt att det blev stridigheter i samband med kungaval. Det tog Konrad II (1024-1039, från 1027 kejsare) två år innan han blev erkänd i Niederlothringen och Oberlothringen (Werner 1992:367ff).

Äldsta t.p.q. är 1079 (KJ 841,0 Sibbenarve, Go) för Hatz nr 4. Trots skillnaden mellan de nedan angivna t.p.q.-värdena bör typerna betraktas som en grupp. Förutom att de har inskriften OTTOREX, så överensstämmer motiven med ett kors på åtsidan och en tempelliknande byggnad på frånsidan. Frånsidans inskrift är: ANDER-NARAS, eller varianter därav, vilket tyder på att det med största sannolikhet är myntorten Andernach som åsyftas. Nr 13d är en obol, vilket är en ½ denar (Hatz 1966:417).

Dateringen av gruppen till ca 1080-1085 får emellertid betraktas som något osäker. Det är endast ett exemplar som har t.p.q. 1079. En mer djupgående studie av gruppen och dess efterföljare nedan skulle säkerligen kunna precisera dateringen. Med dateringen 1080-1085 kan ärkebiskop Sigwin (1079-1089) tänkas vara myntherre.



Nr	Hatz 1966	T.p.q. Ä	T.p.q. Y	Prägl. tid	Antal ex.	Antal fynd
13a	4	1079	-	1080-1085	1	1
13b	1	1102	-	1080-1085	1	1
13c	2	1120	-	1080-1085	1	1
13d (obol)	3	1120	-	1080-1085	3	2
					6	

3.1.14 C. Ärkebiskoplig myntning, ärkebiskop Sigwin?
Hatz 1966, nr 10-11

Hatz nr 10 och 11 finns representerade med 10 exemplar. Äldsta t.p.q. är 1102 (KJ 486,0 Mannegårde, Go). Även denna grupp har Ottos namn på åtsidan (OTTOREIX). Frånsidans inskrift lyder: +NDEVRI. Gruppen har likheter med övriga Andernach-präglingar från denna tid, vilket påminner om att samtliga typer (Hatz nr 1-12, nr 5 undantaget) bör ligga relativt nära varandra tidsmässigt, även om materialet för tillfället ej kan säkerställa ett sådant påstående. Initieringen av dessa präglingar sker omkring 1085. Präglingstiden sätts till ca 1085-1095. Myntherren kan då vara ärkebiskop Sigwin (1079-1089).

Ett exemplar av 14a finns i det estländska fyndet från Kose med t.p.q. 1121 (Leimus 1986:11, nr 130. Vikten är 0,91 g). I fyndet från Kohtla-Käva, Estland, med t.p.q. 1113 finns ett exemplar av 14b (Molvögin 1994:419, nr 51 samt pl. 20:51. Vikten är 0,95 g). Ytterligare ett exemplar av nr 14b finns omnämnt och avbildat redan 1906 i en artikel rörande obestämda species ur ett myntfynd med t.p.q. 1114 från Michaeliskirche, Fulda, Ty. Vikten är 0,69 gr. (Buchenau 1906: spalt 3485 samt pl. 164 nr 5).



<i>Nr</i>	<i>Hatz 1966</i>	<i>T.p.q. Å</i>	<i>T.p.q. Y</i>	<i>Prägl. tid</i>	<i>Antal ex.</i>	<i>Antal fynd</i>
14a	10	1102	1143	1085-1095	8	3
14b	11	1102	1143	1085-1095	2	2

10

3.1.15 B. Myntherre ? Hatz 1966, nr 6-9

Hatz nr 6-9 finns representerade i 6 exemplar. Åtsidans motiv är ett kors med punkter i korsvinklarna. Nedan skall inskrifterna redovisas. Hatz nr 8 är svår att bestämma p.g.a. att exemplaret är halvt. Äldsta t.p.q. för gruppen är 1113 från ett fynd från Kohtla-Käva, Estland, som har två ex. av 15a (Molvögin 1994:419, nr 49-50 samt pl. 20: 50. Vikten är 1,08 resp. 0,63 g). Även i fyndet från Kose, Estland (Leimus 1986:11, nr 128. Vikten är 0,53 g), finns ett exemplar av 15a. Fyndet från Kose har t.p.q. 1121. Se kapitel 3.1.13 angående bruket av OTTOREX som inskrift. Präglingstiden sätts till ca 1095-1110.

<i>Hatz</i>	<i>Åtsida:</i>	<i>Frånsida:</i>	<i>Motiv på frånsidan:</i>
6	OTTOREX	+ND - EVR	Byggnad med kors
7	OTTOREX	///VRI	Byggnad med kors
8	O-----X	+ND-----	Byggnad?
9	OTTOREIX	+NDEVRI	Byggnad med kors



<i>Nr</i>	<i>Hatz 1966</i>	<i>T.p.q. Å</i>	<i>T.p.q. Y</i>	<i>Prägl. tid</i>	<i>Antal ex.</i>	<i>Antal fynd</i>
15a	6	1113*	-	1095-1110	2	1
15b	7	1120	-	1095-1110	1	1
15c	8	1120	-	1095-1110	1	1
15d	9	1120	1143	1095-1110	2	2
					6	

* = T.p.q. är baserat på ett utländskt skatfynd

3.1.16 B. Myntherre ? Leimus 1986, nr 129

Denna typ är endast känd i ett exemplar och kommer från Kose, Estland (Leimus 1986:11, nr 129. Vikten är 0,87 g). Fyndet gjordes 1982 och typen finns ej redovisad i Hatz 1966. T.p.q. är 1121. I korsvinklarna på åtsidans kors

finns ärkebiskop Annos namn (dock förvanskad). Frånsidan har likt 15a-d en byggnad med ett kors i mitten. Inskrifterna nedan baseras på författarens egna uttolkning från avbildningen i Leimus 1986. Präglingstiden sätts till ca 1110.

<u>Leimus</u> 129	<u>Åtsida:</u> ///OT//PVRX	<u>Frånsida:</u> +N///VRIO	<u>Motiv på frånsidan:</u> Byggnad med kors			
						
<u>Nr</u> 16	<u>Leimus 1986</u> 129	<u>T.p.q. Å</u> 1121*	<u>T.p.q. Y</u> -	<u>Prägl. tid</u> Ca 1110	<u>Antal ex.</u> 1	<u>Antal fynd</u> 1

* = T.p.q. är baserat på ett utländskt skattfynd.

3.1.17 B. Myntherre ? Hatz 1966, nr 12

Hatz nr 12 förs till en egen grupp p.g.a. frånsidans motiv med ett framvänt huvud (*en face*). Endast ett exemplar är känt från svenska skattfynd (KJ 347,0 Gannarve, Go. T.p.q. 1120). Se även kapitel 3.1.13. Präglingstiden sätts till ca 1110.

<u>Hatz</u> 12	<u>Åtsida:</u> OTTOREIX	<u>Frånsida:</u> +NDEVRI	<u>Motiv på frånsidan:</u> Huvud - <i>en face</i>
-------------------	----------------------------	-----------------------------	--



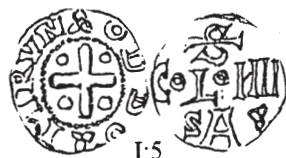
<u>Nr</u> 17	<u>Hatz 1966</u> 12	<u>T.p.q. Å</u> 1120	<u>T.p.q. Y</u> -	<u>Prägl. tid</u> Ca 1110	<u>Antal ex.</u> 1	<u>Antal fynd</u> 1
-----------------	------------------------	-------------------------	----------------------	------------------------------	-----------------------	------------------------

3.2 Typer som tidigare har förts till Andernach

Av det totala antalet exemplar som ingår i undersökningen har nedanstående 370 ex. avförts från Andernach till andra myntorter, bl.a. Bardowick, Remagen och Westfalen m.fl. Grupperna är redovisade efter Hävernicks stigande nummerordning. Övriga referenser är redovisade i bokstavsordning. Det bör påpekas att gruppindelningen inte är helt konsekvent och att en del grupper är homogena medan andra inte är det. Indelningen syftar till att få en struktur som går att överblicka. Präglingstiden är att betrakta som ytterst preliminär. En mer noggrann genomgång av materialet skulle med största sannolikhet förändra indelningen. Diagram finns i appendix nr 4. Bildmaterialet återger inte alla typer, utan ett urval som belyser gruppens karakteristik.

3.2.1 Häv. 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86

Likt 3.2.5 kan dessa präglingar föras till någon myntort i Westfalen, dock osäkert var. Gruppen är homogen och har sin förebild i Köln. Det enda som attribuerat dem till Andernach tidigare är triquetran som oftast finns i åtsidans inskrift. Bl.a. Häv. 80-81 har förts till Andernach av Lückger på grundval av triquetran (1939:10). Äldsta t.p.q. är 1042, Häv. 80 (KJ 1923,0 Frösslunda, Öl). Häv. 86 har ett t.p.q. från 1027 (KJ 496,0 Lilla Källstäde, Go), men bestämningen av exemplaret är osäker. Antalet exemplar som framkommit genom materialinsamlingen är 86 stycken. Samtliga typer har Otto (III)s (kung 983-1002, från 996 kejsare) namn på åtsidan. Äldsta t.p.q. 1042 är mycket sent för att gälla präglingar från ovanstående regent! Jfr de sena dateringarna av Dbg 433 och 434.



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Ä</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
I:1	78	1048	-	1	Ca 1040-1050
I:2	80	1042	1102	10	Ca 1040-1050
I:3	81	1047	1143	37	Ca 1040-1050
I:4	82	1051	1120	3	Ca 1040-1050
I:5	83	1047	1120	11	Ca 1040-1050
I:6	84	1047	1102	5	Ca 1040-1050
I:7	85	1047	1120	14	Ca 1040-1050
I:8	86	1047	1089	3	Ca 1040-1050
				83	

3.2.2 Häv. 159, 160, 161

Dessa degenererade typer har behandlats av Persson 1996. I hennes uppsats finns 22 exemplar noterade och de dateras till omkring 1025-1045 med undantag för Häv. 161 som dateras till omkring 1045-1065 (Persson 1996:7). De saknar sin logiska plats i Andernachs myntning trots vissa likheter med Dbg 436-440. De kan röra sig om slaviska efterpräglingar med Andernach-typer som förebild. Det finns fler myntorter som har typer med motvända huvuden, bl.a. Remagen (Lindström 1995:5f). I föreliggande fall är det snarare troligt att typerna är av slaviskt ursprung. Schnittger beskriver typen på följande sätt: "Adv. Bär tvänne helgonbilder i vänster- och högerprofil, vända från varandra på var sin sida om ett kors (med bladrankor?)...Rev. S - COIOIII-A..." (Schnittger 1915:617).

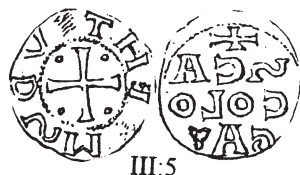


<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Ä</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
II:1	159	1026	1089	11	Ca 1025-1045
II:2	160	1046	1120	8	Ca 1045-1065
II:3	161	1026	1120	3	Ca 1025-1045
				22	

3.2.3 Häv. 204, 205, 206, 207, 208, 210, 213, 38)(205

Samtliga typer ur denna grupp togs med i materialinsamlingen men har kunnat avfärdats under arbetets gång p.g.a. att de inte passar in i kronologin. Typerna har troligtvis Remagen som framställningsort. Som i de flesta fall

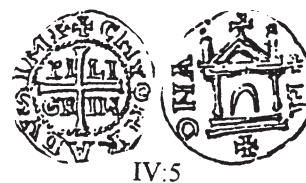
med dessa osäkra präglingar har närvaron av triquetran varit avgörande vid avgränsningen inför materialinsamlingen. Petry för Häv. 207, 208 och 210 till Remagen (Petry 1995:292-93). Med största sannolikhet kan även resterande typer föras dit. Albrecht för en diskussion kring vilka typer som kan föras till Remagen respektive Andernach (Albrecht 1959:100-101). Äldsta t.p.q. för gruppen är 1017, Häv. 206 (KJ 388,0 Ekeskogs, Go). Övriga t.p.q. ligger omkring mitten av 1030-talet till 1040-talet. Det totala antalet exemplar för gruppen är 73 stycken.



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
III:1	204	1017	1121	11	Ca 1015-1035
III:2	205	1047	-	1	Ca 1015-1035
III:3	206	1017	1089	5	Ca 1015-1035
III:4	207	1036	1121	35	Ca 1015-1035
III:5	208	1029	1121	15	Ca 1015-1035
III:6	210	1047	1047	4	Ca 1015-1035
III:7	213	1050	-	1	Ca 1015-1035
III:8	38)(205	1042	-	1	Ca 1015-1035
				73	

3.2.4 Häv. 223, 224, 225, 226, 749½, 750

Gruppen består av typer med Konrad II's och ärkebiskop Pilgrims namn. Häv. 749½ och 750 har förvisso likheter med Andernach-typerna, exempelvis utformningen av tempelbyggnadens fundament samt fränsidans inskrift, men i sin helhet har de emellertid mer gemensamt med Häv. 223-226 som enbart medtagits p.g.a. triquetran under tempelbyggnaden. De sistnämnda typerna är mycket rena i stilen och påminner starkt om dess förebild från Köln. De kan likt 3.2.1 och 3.2.5 vara präglade i Westfalen. Antalet exemplar som författaren funnit vid materialgenomgången är 30. Äldsta t.p.q. är 1036, Häv. 749½ (KJ 684,5 Lilla Klintegårde, Go).

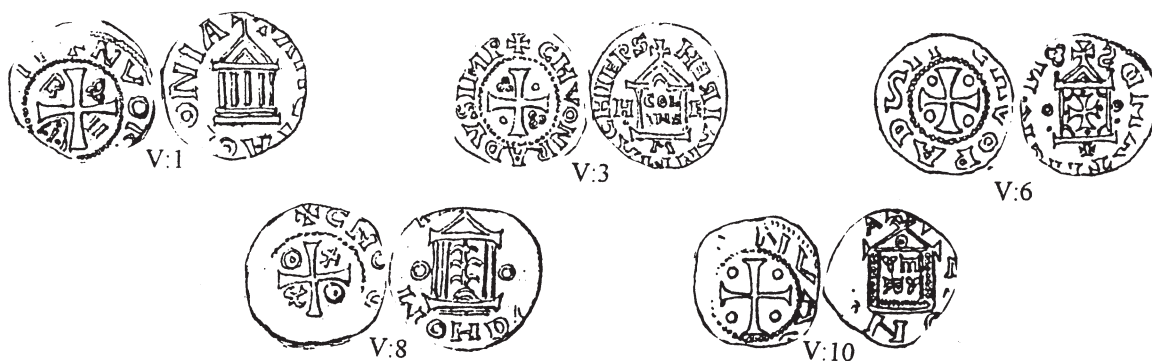


<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
IV:1	223	1051	-	1	Ca 1035-1040
IV:2	224	1038	1089	20	Ca 1035-1040
IV:3	225	1066	1120	3	Ca 1035-1040
IV:4	226	1042	1047	2	Ca 1035-1040
IV:5	749½	1036	1089	2	Ca 1035-1040
IV:6	750	1102	-	2	Ca 1035-1040
				30	

3.2.5 Häv. 250, 258, 260, 261, 265a, 267, 272, 276, 265)(268, 320)(327, 327)(320

Gruppen är variationsrik men relativt liten till sitt omfång. Endast 21 exemplar fördelat på 11 typer är funna i fyndlistorna. Äldsta t.p.q. är 1046, Häv. 267 (KJ 520,0 Pilgårds, Go). Ett ex. av Häv. 276 som författaren har

undersökt, har triquetran vid sidan av tempelbyggnaden istället för en cirkel. Samtliga typer liknar Kölnpräglingar. Enligt uppgift hör gruppen hemma i Westfalen (Jonsson, muntligen meddelat hösten 1997).



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
V:1	250	1059	-	1	Ca 1045-1060
V:2	258	1059	-	1	Ca 1045-1060
V:3	260	1059	1089	3	Ca 1045-1060
V:4	261	1047	1059	3	Ca 1045-1060
V:5	265a	1059	-	2	Ca 1045-1060
V:6	267	1046	1047	2	Ca 1045-1060
V:7	272	1059	-	2	Ca 1045-1060
V:8	276	1056	1059	2	Ca 1045-1060
V:9	265)(268	1059	-	1	Ca 1045-1060
V:10	320)(327	1102	-	1	Ca 1045-1060
V:11	327)(320	1120	-	3	Ca 1045-1060

21

3.2.6 Häv. 309, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 710/715, 725, 735, 737, Dbg 448

Bland dessa typer finns ett par som förs till Bardowick. Till dessa räknas Häv. 714-715 (Johannesson 1995: 5). Häv. 309 bör också räknas till Bardowick. Det är fransidans motiv och inskriftens uppställning som föranlett typens medtagande vid uppsatsarbetets start. Övriga präglingar har förvisso likheter med Häv. 726-730, men skillnader i inskrifter och motiv gör att de faller utanför ramen för de typer som kan föras till Andernach. Med få undantag har de alla ett tempelfundament som liknar det som förekommer på Bardowicks typer. Häv. 711 har visserligen ett tempelfundament som liknar Andernach-typernas, men utformningen av byggnaden har större likheter med Häv. 710, 712-13, än med Häv. 726-730. Äldsta t.p.q. för gruppen är 1029, Häv. 710 (KJ 193,0 Änges, Go. Kenneth Jonsson har muntligen meddelat författaren att t.p.q. bör vara senare (ca 1035) p.g.a. att fyndet är dåligt dokumenterat). Antalet exemplar är 117 stycken. Det är endast Häv. 708 och 712-713 som har triquetra-symboler. Dbg 448, som har en triquetra på fransidan, kan vara Häv. 712. Inskrifterna på Dannenbergs teckning av 448 skiljer sig emellertid något från inskrifterna på Häv. 712.



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Ä</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
VI: 1	309	1055	1083	5	Ca 1040-tal
VI: 2	708	1059	1120	4	Ca 1050-tal
VI: 3	709	1047	1070	2	Ca 1045-1050
VI: 4	710	1029	1053	71	Ca 1035-1045
VI: 5	711	1046	1089	8	Ca 1045-1050
VI: 6	712	1089	-	1	Ca 1045-1050
VI: 7	713	1070	1089	4	Ca 1045-1050
VI: 8	714	1083	-	1	Ca 1040-tal
VI: 9	710/715	1070	-	1	Ca 1040-tal
VI: 10	725	1047	-	1	Ca 1045-1050
VI: 11	735	1047	1120	14	Ca 1045-1050
VI: 12	737	1051	1060	4	Ca 1050-tal
VI: 13	Dbg 448	1053	-	1	Ca 1045-1050

117

3.2.7 *Häv. 852 var.*

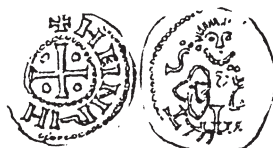
Typen fördes tidigare till Soest men har senare avförts därifrån (Ilisch 1981:149ff). I samband med materialinsamlingen dök en variant upp med en triquetra vid a:et på frånsidan. Vid sammanställningen av materialet avlägsnades dock typen. Anledningen är den att endast ett exemplar av varianten (KJ 2,0 Gärestad, Bl. T.p.q. 1056) är med i analysen och att den motivmässigt inte har någon relation till de typer som med största säkerhet har präglats i Andernach. Det bör också påpekas att författaren ej har studerat typen systematiskt. Det behandlade exemplaret är att betrakta som slumpmässigt påträffat.



<u>Nr</u>	<u>Häv.</u>	<u>T.p.q. Ä</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
VII:1	852 var.	1056	-	1	Ca 1050-tal

3.2.8 *Fiala 1916:40, nr 41, Häv. 202*

Dessa typer togs med i samband med materialinsamlingen p.g.a. triquetran på frånsidan. Det har dock under arbetets gång visat sig att den symbolen inte är specifik för just Andernach. Eftersom typen inte heller passar in kronologiskt eller stilmässigt har den uteslutits från analysen. Fiala har fört den till Andernach (Fiala 1916:40 nr 41 samt pl. 1, nr 5). Även Hävernicks har tagit med en snarlik typ i sin beskrivning över präglingar och efterpräglingar från Köln (Hävernicks 1935 nr 202). Det som skiljer dem åt är att det på Fiala står OTHO (OTTO III, 983-1002, från 996 kejsare) på åtsidan medan det står HEINRIH/// (Henrik III, 1039-1056?) på Häv. 202. 5 exemplar är kända och äldsta t.p.q. är 1023 (KJ 893,0 Stige, Me).



<u>Nr</u>	<u>Ref.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
VIII:1	Fiala 41	1023	1036	4	Ca 1020-tal
VIII:2	Häv. 202	1059	-	1	Ca 1050-tal
				5	

3.2.9 *Gaettens 1934:60, nr 138*

Gaettens har fört denna typ till Henrik II (1002-1024, kejsare från 1014) och myntorten Andernach (1934:60 samt pl. 5, nr 138). Det läsbara delen av fransidans inskrift är: +A/////KA. Gaettens får det till +A(NDERNA)KA, vilket får anses som en övertolkning av materialet. Stil- och motivmässigt passar den inte in i Andernachs myntning. Även Salmo har uppmärksammat typen, men för den till obekant tysk myntort (Salmo 1948:397 nr 22). Äldsta t.p.q. är 1047 (KJ 370,0 Kvinnegårde, Go). Antal exemplar i svenska skattfynd är 6.



<u>Nr</u>	<u>Ref.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
IX:1	Gaettens 138	1047	1084	6	Ca 1045

3.2.10 *Hatz 1959:33, nr 1*

Hatz för denna typ till ärkebiskop Hermann II (1036-56) och myntorten Andernach (Hatz 1959:33 nr 1 samt pl. 1 nr 1). Typen passar emellertid ej in bland övriga Andernach-typer. Myntorten kan, likt 3.2.3, vara Remagen. Holmboe nämner typen under obekanta myntorter och påvisar likheten med hertig Dietrich I's typer (Dbg 436-440) (Holmboe 1837:146 samt plansch IV, nr 77). Vid materialinsamlingen har 12 exemplar påträffats. Äldsta t.p.q. är 1026 (KJ 67,0 Myrände, Go).



<u>Nr</u>	<u>Ref.</u>	<u>T.p.q. Å</u>	<u>T.p.q. Y</u>	<u>Antal ex.</u>	<u>Präglingstid</u>
X:1	Hatz 33:1	1026	1120	12	Ca 1025-1035

3.3 Triquetran - en symbol för Andernach?

En av frågeställningarna i föreliggande uppsats var att försöka se om triquetran kan ses som en symbol specifik för Andernach. Frågan är intressant eftersom denna symbol har varit ett av urvalskriterierna vid avgränsningen under materialinsamlingen.

Triquetran på typer från Andernach har i fyndlistorna även kallats för "valknuten" och "gor-discher Knoten" (ty. = gordisk knut), men dessa uttryck är efterhandskonstruktioner från mitten av 1800-talet. Triquetran skall istället

ses som en symbol för treenigheten. I Norden betraktades den som det under medeltiden. Det är intressant att notera bruket av religiösa symboler på mynt under medeltiden för att motverka onda ting och makter som kan anses vara förknippade med mynt (KL, vol 18 sp. 634-636).

Efter att genomgång och analys av undersökningsmaterialet samt upprättandet av en kronologi över Andernach-typer har skett, kan följande konstateras. Av de 15 grupper som räknas till präglingar från Andernach har fem grupper en eller flera triquetra-symboler på åt- eller framsidan. De fem grupperna utgör knappt 50 procent av det totala antalet Andernach-typer. Bland de typer som tidigare har förts till Andernach, men nu kan avföras därifrån, finns det ett flertal typer (bl.a. Häv. 81, 204, 207, 223, 708 m.fl.) som har triquetra-symbolen. Med föreliggande fakta är det bara att konstatera att triquetra-symbolen inte är specifik för Andernach.

Från omkring år 1000 till 1035 finns triquetran emellertid med på nästan alla typer från Andernach. Dess funktion som symbol kan för närvarande inte fastställas. Nedanstående figur visar en triquetra-symbol.



Fig. nr 2: Triquetra-symbol. Källa: KL 1956-1978, vol 18, sp. 634.

3.4 Metrologisk studie över typer attribuerbara till Andernach

Den metrologiska studien över typer attribuerbara till Andernach går ut på att studera medelvikten för respektive grupp och undergrupp för att se hur den utvecklas över tiden samt att skapa underlag för framtida forskning. Resultatet är redovisat i både tabellform (se appendix nr 2) och som diagram (fig. nr 3). Det bör påpekas att grupp nr 8 (Dbg 445) samt nr 11b (Häv. 732) har uteslutits ur diagrammet p.g.a. att inga viktuppgifter finns för dessa grupper. Fragmentariska exemplar har ej medtagits i analysen, vilket har medfört att grupp 13a (Hatz nr 4) och 15c (Hatz nr 8) har uteslutits ur diagrammet p.g.a. att de endast finns bevarade som fragment. Nr 13d (Hatz nr 3) har uteslutits p.g.a. att valören är en obol (= ½ denar). Viktuppgifterna är hämtade från CNS-publikationerna, fyndlistor och från författarens egna vägningar i samband med bestämningen av exemplaren. Ett källkritiskt inlägg är det att en del grupper endast är företrädda i ett mycket begränsat antal exemplar. Vissa opublicerade fyndlistor har ibland viktangivelser. Riktigheten i de värden som där presenteras har inte författaren kontrollerat. Grupp 3a (Dbg 436), 3b (Dbg 437) och 3d (Dbg 439) kan innehålla felkällor (fragmentariska exemplar) som kan påverka resultatet angående medelvikten. Tolkningen av diagrammet blir den att vid början av 1000-talet till omkring 1035 har exemplaren en medelvikt på ca 1,20 gr. Efter 1035 till slutet av 1040-talet är medelvikten strax under 1,20 gram. Den stora förändringen sker dock först omkring 1080 då medelvikten har sjunkit till ca 0,80 gram. Eftersom det inte finns några typer som kan attribueras till Andernach från omkring 1047 till 1075 blir övergången mellan de olika viktgrupperna artificiell i diagrammet.

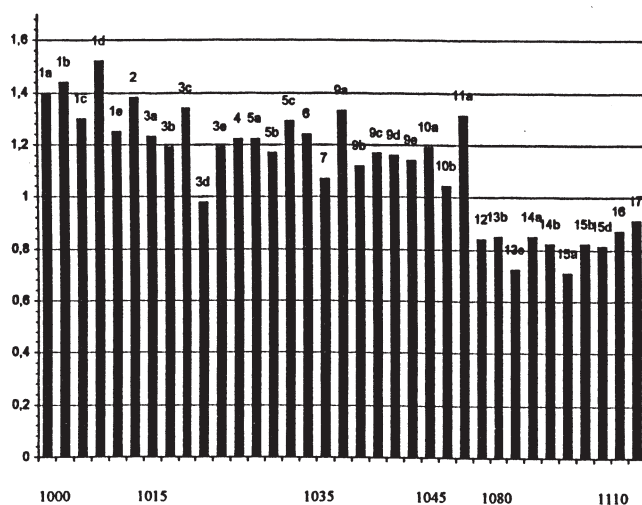


Fig. nr 3: Diagram över Andernach-typernas medelvikt och dess utveckling över tiden.

4. Resultat, tolkning och utvärdering

Författaren vill se typutvecklingen i Andernach på följande sätt: typer introduceras och avlöser varandra efter hand. Parallellmyntning förekommer ej. Hertig Dietrich I och hans efterföljare har en betydande maktposition i området, vilket avspeglar sig i myntmaterialet med typer attribuerbara till hertigen. I ett senare skede förekommer övergångstyper innan grupper med kejsar Konrad och ärkebiskop Pilgrims namn börjar präglas. Vem som är myntherre till dessa är svårt att avgöra. Det kan vara en hertiglig myntning, men i kungens/kejsarens namn. Kanske förbjöds typer med hertigens namn och drogs in. Schrötter påvisar att mynträten under vikingatiden var ett lukrativt kungligt privilegium som kunde delegeras till t.ex. hertigar eller ärkebiskopar (Schrötter 1930:431f). Kanske delegerade kungen/ kejsaren delar av mynträten till hertigen av Oberlothringen med förbehållet att kungens/kejsarens namn skulle stå på mynten. Allt för att manifestera sin makt. Enligt Stoess kunde mynträten inbegripa nämmandet av mynträtsinnehavaren i bild och/eller skrift. Av mer ekonomiskt intresse var t.ex. slag-skatten (skillnaden mellan ädelmetallens och det färdigpräglade myntets värde), nyttjanderätten (rätten att sköta inväxlingen till lokal valuta) eller *moneta renovatio*, som innebär att man regelbundet byter ut typerna och tvingar folket att växla sina gamla mynt mot nya - givetvis till underkurs (Stoess 1993:111). Till de yngre Andernach-präglingarna räknas grupp 12-17. En del av dessa präglingar kan föras till ärkebiskoparna Anno samt Sigwin. Tabellen nedan visar en sammanställning av undersökningsresultatet (fig. nr 4).

Grupp	Kat.	Myntherre	Reg./ämb.tid	Präglingstid	Antal
1	B	Myntherre ?		1003-1014	150
2	A	Hertig Dietrich	986-1027/32	1014-1017	9
3	A	Hertig Dietrich	986-1027/32	1017-1026	106
4	A	Hertig Dietrich	986-1027/32	ca 1026	5
5	B	Myntherre ?		1026-1034	65
6	B	Myntherre ?		1034-1035	18
7	B	Myntherre ?		ca 1035	7
8	B	Myntherre ?		ca 1035	6
9	B	Myntherre ?		1035-1046	284
10	B	Myntherre ?		ca 1046	7
11	B	Myntherre ?		ca 1047	2
12	C	Ärkebiskop Anno	1056-1075	ca 1075-1080	6
13	C	Ärkebiskop Sigwin ?	1079-1089	ca 1080-1085	6
14	C	Ärkebiskop Sigwin ?	1079-1089	ca 1085-1095	10
15	B	Myntherre ?		ca 1095-1110	6
16	B	Myntherre ?		ca 1110	1
17	B	Myntherre ?		ca 1110	1
					689

Fig. nr 4: Sammanställning av attribuerbara Andernach-typer.

Analysen har, medelst t.p.q.-värden och typologiska dateringar, påvisat att den hertigliga myntningen skall föras samman med den kungliga/ kejsarliga samt ärkebiskopliga myntningen i Andernach. Med största sannolikhet är majoriteten av myntningen i Andernach att betrakta som hertiglig (trots frånvaron av hertigens namn), vilket är plausibelt att tänka sig eftersom efterpräglings av kungliga typer rimligtvis inte utförs av kungen - han låter snarare prägla fler av sina egna typer. Slutsatsen är att kunglig myntning inte kan påvisas i Andernach.

Det är ytterst osannolikt att alla de typer som tidigare har förts till Andernach skulle ha samma präglingsort och cirkulationsområde i ursprungslandet. Det skulle innebära att typerna konkurrerade med varandra och att t.p.q.-värdena inte hade någon verklighetsförankring. Så är emellertid inte fallet. Genom analysen har ett specifikt antal typer blivit kvar. Grupp 1 till 17 attribueras till Andernach. Av undersökningens 1059 exemplar kan 689 föras till Andernach. När de typer som har sin "naturliga plats" i Andernachs myntning har sorterats fram finns ej attribueringsförutsättningarna kvar för de övriga, mer osäkra, typerna. Övriga typer är redovisade under kapitel 3.2. och kan bl.a. föras till Remagen och Bardowick.

Inskrifterna ger utrymme för tolkningar. I vissa fall finns myntorten angiven, men oftast rör det sig om förkortningar som kan vara tvetydiga. De bitecken som förekommer på en del typer kan tänkas stå för olika emissioner, men den hypotesen kan ej styrkas förrän t.ex. stampstudier har vidtagits. De ikonografiska noteringarna som har

gjorts har främst berört maktsymbolerna på en del typer, t.ex. spiran (grupp 3) och örnen (grupp 6). Triquetra-symbolen har efter analysen kunnat avfärdas som en symbol specifik för just Andernach (se kapitel 3.3). Den metrologiska studiens syfte var att studera utvecklingen av Andernach-gruppernas medelvikt över tiden samt att skapa underlag för framtida forskning. Resultatet är att medelvikten sjunker ju längre fram i tiden som mynten är präglade (se kapitel 3.4).

När det gäller kronologin så har både den relativa och den absoluta kronologin fastställts. När det gäller de yngre typerna (grupp nr 10-17) som endast är företrädade i några få exemplar, är dock dateringen något osäker. Det behövs fler exemplar från fler skattfynd för att säkerställa dateringen. Generellt sett skiljer sig uppsatsens dateringar av Andernachs typer från de traditionella som tagits fram av bl.a. Dannenberg, Hatz och Hävernicks. Mynterproblematiken har inte kunnat lösas för samtliga typer. Anledningen till detta är bl.a. att en del typer (t.ex. Dbg 433 och 434) är postumt präglade i Otto III's namn. Kanske betraktades Otto III som en evig kung. Namnet Otto återfinns på ett flertal typer (se kapitel 3.1.13). Regeringstiderna för kungar/kejsare, ärkebiskopar och hertigar stämmer inte alltid överens med dateringen av de enskilda präglingarna, vilket är en indikation på att typer har fortsatt präglas av efterföljande regenter eller hertigar. Ett exempel på detta är dateringen av Häv. 726-730 som är 1035 till 1046. Konrad II, vars namn finns med på typerna, regerade 1024-1039 (från 1027 kejsare) och tillsammans med ärkebiskop Pilgrim (1021-1036) lät han prägla mynt. Gruppens datering indikerar att ett flertal typer troligtvis präglades efter ovannämnda personers regeringstid respektive ämbetstid. Kronologin redovisas i appendix nr 1.

5. Sammanfattning

Det är vikingatida mynt präglade i Andernach, Oberlothringen, och funna i skattfynd inom det nutida Sveriges gränser som ligger till grund för denna studie. Analysen har kompletterats med skattfynd från nuvarande Estland, Polen, Schweiz och Tyskland. Uppsatsen söker svaret på bl.a. vilka typer som kan föras till Andernach och hur de kan placeras kronologiskt. Författaren har inkorporerat den myntning som av tidigare forskning har attribuerats till kunglig/kejsarlig samt ärkebiskoplig med den hertigligen myntningen. Analysen har påvisat att materialet kan delas in i 17 grupper. Av dessa är majoriteten med största sannolikhet hertigligen även om endast 3 grupper med säkerhet kan föras till hertig Dietrich I. Ett fåtal typer kan föras till ärkebiskop Anno samt, med viss osäkerhet, till ärkebiskop Sigwin. Någon kunglig myntning kan inte påvisas i Andernach. Generellt sett skiljer sig uppsatsens dateringar av Andernachs typer från de traditionella som tagits fram av bl.a. Dannenberg, Hatz och Hävernicks. Vidare har analysen påvisat att ett flertal typer som av Petry m.fl. har förts till Andernach nu kan föras till andra myntorter, bl.a. Remagen och Bardowick. Av undersökningens 1059 exemplar kan 689 föras till Andernach. En studie av medelvikterna på de till Andernach attribuerbara typerna samt en studie av den s.k. triquetran, en treenighetssymbol, har företagits. Viktstudien påvisar att medelvikten sjunker från ca 1,20 g till ca 0,80 mellan ca år 1000 och 1080. Triquetra-symbolen har kunnat avfärdas som en symbol specifik för just Andernach.

6. Referenser

6.1 Tryckt litteratur

Albrecht 1959: G. Albrecht; Das Münzwesen im niederlothringischen und friesischen Raum. Vom 10. bis zum Beginnenden 12. Jahrhundert. *Numismatische Studien*. Hamburg 1959.

Biedermann 1992: H. Biedermann; *Symbollexikonet*. Forum 1992.

Buchenau 1906: H. Buchenau; Kleiner Nachtrag zum Fuldaer Michaeliskirchen-Funde, *Numismatische Monatschrift Blätter für Münzfreunde, Zeitschrift für Münz- und Medaillenkunde*. No. 4 1906. Dresden 1906.

Cahn 1969: E. B. Cahn; Die Münzen des Schatzfundes von Corcelles-près-Payerne. *Schweizerische Numismatische Rundschau*, Band XLVIII. Bern 1969.

CNS: *Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI qui in Suecua Reperti Sunt*. Redaktörer: Brita Malmer och Lars O. Lagerqvist. Stockholm 1975-1987.

1. Gotland:

1. Akebäck - Atlingbo. 1975

2. Bäl - Buttle. 1977

3. Dalhem - Etelhem. 1982

4. Fardhem - Fröjel. 1982

3. Skåne:

1. Åhus - Grönby. 1985

4. Maglarp - Ystad. 1987

8. Östergötland:

1. Älvestad - Viby. 1983

16. Dalarna:

1. Falun - Rättvik. 1979

Cooper 1984: J. C. Cooper; *Symboler. En uppslagsbok*. Forum 1984.

Dbg: Dannenberg 1876: H. Dannenberg; *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, 1-4. Berlin 1876-1905.

Ejvegård 1996: R. Ejvegård; *Vetenskaplig metod*. Lund 1996.

Fiala 1916: E. Fiala; *Münzen und Medaillen der Welfischen Lande*. Teil: Prägungen der Zeit der Ludolfinger (Ottonen), Brunonen, Billinger, Supplingburger etc., 1-3. Leipzig och Wien 1916.

Flensburg 1996: P. Flensburg; *Numismatisk leksikon*. Köpenhamn 1996.

Gaettens 1934: R. Gaettens; *Der Fund von Ludwisczke. Ein Schatz deutscher und skandinavischer Denare des XI. Jahrhunderts*. Halle (Saale) 1934.

Gräslund 1996: B. Gräslund; *Arkeologisk datering*. Lund 1996.

Hatz 1959: G. Hatz; Anmerkungen zu einigen deutschen Münzen des 11. Jahrhunderts, *Hamburger Beiträge zur Numismatik*. Band IV, Heft 12/13. Hamburg 1959.

Hatz 1966: G. Hatz; Anmerkungen zu einigen deutschen Münzen des 11. Jahrhunderts (V), *Hamburger Beiträge zur Numismatik*. Band VI, Heft 20. Hamburg 1966.

Hatz 1974: G. Hatz; *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in Schweden*. Lund 1974.

Holmboe 1837: C. A. Holmboe; Der Fund von Egersund, *Blätter für Münzkunde*. Nr 13-14. Leipzig 1837.

Häv: Hävernicks 1935: W. Hävernicks; *Die Münzen von Köln*. Die königlichen und erzbischöflichen Prägungen der Münzstätte Köln, sowie die Prägungen der Münzstätten der Erzstifts Köln. Vom Beginn der Prägung bis 1304. Köln 1935.

Ilisch 1981: P. Ilisch; Eine Gruppe niederlothringischer Pfennige Heinrichs II. und Konrads II. *Lagom, Festschrift für Peter Berghaus zum 60. Geburtstag am 20. November 1979* (red. Thomas Fischer och Peter Ilisch). Münster 1981.

Jonsson 1993: K. Jonsson; The routes for the importation of German and English coins to the Northern Lands in the Viking Age. *Die Salier. Fernhandel und Geldwirtschaft. Beiträge zum deutschen Münzwesen in sächsischer und salischer Zeit. Ergebnisse des Dannenberg-Kolloquiums 1990*. Bernd Kluge (red.). Sigmaringen 1993.

- Jonsson 1994: K. Jonsson; Databearbetning av mynt vid Numismatiska forskningsgruppen. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1994:5, s. 80-85.
- Kilger 1995: C. Kilger; Myntfynd och den vikingatida silverhandeln. *Numismatiska Meddelanden* XL. Stockholm 1995. S. 27-42.
- Kilger 1996: C. Kilger; Vikingatida mynt- och silverfynd ur arkeologiskt-numismatiskt tolkningsperspektiv. *Aktuell arkeologi V. Stockholm Archaeological Reports nr 30*. Stockholm 1996. S. 63-76.
- KL: *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Malmö 1956-1978.
- Kluge 1991: B. Kluge; *Deutsche Münzgeschichte von der späten Karolingerzeit bis zum Ende der Salier (Ca. 900 bis 1125)*. Sigmaringen 1991.
- Koehne 1843: B. Koehne; Zur Münzgeschichte Deutschlands zur Zeit der Sächsischen und Fränkischen Könige. A. Ueber die ältesten Lothringischen Münzen. *Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde*. Årgång 3. Berlin 1843.
- Leimus 1986: I. Leimus; *Der Münzfund von Kose aus dem zweiten Viertel des 12. Jahrhunderts*. Tallin 1986.
- Leitzmann 1869: J. Leitzmann (red.); *Wegweiser uf dem Gebiete der deutschen Münzkunde (incl. Oesterreich, Schweiz, Luxemburg und Elsass) oder geschichtliche Nachrichten über das Münzwesen Deutschlands*. Weissensee 1869.
- Lexikon des Mittelalters*. München 1980-.
- Lückger 1939: H. J. Lückger; *Die Münzen von Köln*. Nachträge und Berichtigungen zu Band I des Kölner Münzwerks. München 1939.
- Malmer 1968: B. Malmer; *Mynt och människor. Vikingatidens silverskatter berättar*. Stockholm 1968.
- Molvögin 1994: A. Molvögin; Die Funde westeuropäischer Münzen des 10. bis 12. Jahrhunderts in Estland. *Numismatische Studien* 10. Hamburg 1994.
- Nordisk Familjebok*. Stockholm 1904-1926.
- Nordisk Numismatisk Årsskrift*. Helsingfors, Köpenhamn, Oslo och Stockholm 1936-.
- Petry 1992: K. Petry; Monetäre Entwicklung, Handelsintensität und wirtschaftliche Beziehungen des oberlothringischen Raumes vom Anfang des 6. Bis zur Mitte des 12. Jahrhunderts. *Trierer Petermännchen - Wissenschaftliche Reihe*. Band 2. Trier 1992.
- Petry 1995: K. Petry; Der Münzschatz von Remagen, Kreis Ahrweiler. Ein Beitrag zu mittelhheinischen Währungsstrukturen und zur Münzgeschichte Remagens im 11. Jahrhundert. *Berichte zur Archäologie an Mittelrhein und Mosel* 4. *Trierer Zeitschrift für Geschichte und Kunst des Trierer Landes und seiner Nachbargebiete*. Beiheft 20. Trier 1995.
- Planitz 1997: H. Planitz; *Die deutsche Stadt im Mittelalter. Von der Römerzeit bis zu den Zunftkämpfen*. Wiesbaden 1997.
- PSW III: A. Gupieniec, T. i R. Kiersnowscy; Wczesnosredniowieczne skarby srebrne z polski srodkowej, mazowsza i podlasia. Materiały. *Polskie badania archeologiczne*. Tom 10. Witold Hensel (red.). *Polskie skarby wczesnosredniowieczne. Inventarze*. Vol. III. Wrocław 1965.
- PSW V: R. Kiersnowski; Wczesnosredniowieczne skarby srebrne z polabia. Materiały. *Polskie badania archeologiczne*. Tom 11. Witold Hensel (red.). *Polskie skarby wczesnosredniowieczne. Inventarze*. Vol. V. Wrocław 1964.

Salmo 1948: H. Salmo; Deutsche Münzen in vorgeschichtlichen Funden Finnlands, *Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* XLVII. Helsingfors 1948.

Schnittger 1915: B. Schnittger; Silverskatten från Stora Sojdeby. *Fornvännen* 1915, häfte 2 och 4. Stockholm 1915.

Schrötter 1930: F. v. Schrötter; *Wörterbuch der Münzkunde*. Berlin 1930.

SML: *Sveriges Mynthistoria. Landskapsinventeringen*. Stockholm 1982-1995.

1. B. Malmer & I. Wiséhn; Myntfynd från Östergötland, 1982
2. B. Malmer & I. Wiséhn; Myntfynd från Ångermanland, 1983
3. I. Wiséhn; Myntfynd från Dalarna, 1990
4. E. Wiséhn; Myntfynd från Uppland, 1989
5. M. Golabiewski Lannby; Myntfynd från Närke, 1990
6. K. Beckman-Thoor & E. Wiséhn; Myntfynd från Dalsland och Värmland, 1992
7. E. Wiséhn; Myntfynd från Härjedalen, Jämtland och Medelpad, 1992
8. E. Wiséhn; Myntfynd från Lappland, Norrbotten och Västerbotten, 1995

Stoess 1993: C. Stoess; Münzrecht von König und Erzbischof in Mainz während der späten sächsischen und frühen salischen Kaiserzeit (975-1030). *Die Salier. Fernhandel und Geldwirtschaft. Beiträge zum deutschen Münzwesen in sächsischer und salischer Zeit. Ergebnisse des Dannenberg-Kolloquiums 1990*. Bernd Kluge (red.). Sigmaringen 1993.

Werner 1992: M. Werner; Der Herzog von Lothringen in salischer Zeit. *Die Salier und das Reich*. Band I; *Salier, Adel und Reichverfassung*. Stefan Weinfurter (red.) Sigmaringen 1992.

6.2 Otryckt litteratur

Johannesson 1995: M. Johannesson; Bardowick. En kronologisk studie. B-uppsats vid Arkeologiska institutionen, Stockholms Universitet. Stockholm 1995.

Lindström 1995: P. Lindström; Remagen. En kronologisk studie. B-uppsats vid Arkeologiska institutionen, Stockholms Universitet. Stockholm 1995.

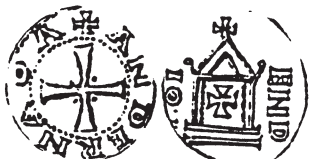
Persson 1996: C. Persson; Myntprägling i 1000-talets Andernach och Oberlothringen. En kronologisk studie av myntningen i Andernach under hertig Dietrich I:s regering samt myntningen på de oberlothringska myntorterna Ayl, Boppard, Echternach, Prüm och Rommersheim. Uppsats vid Arkeologiska institutionen, Stockholms Universitet. Stockholm 1996.

Opublicerade fyndlistor förvarade vid Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms Universitet samt Kungliga Myntkabinettets fyndarkiv, Stockholm.

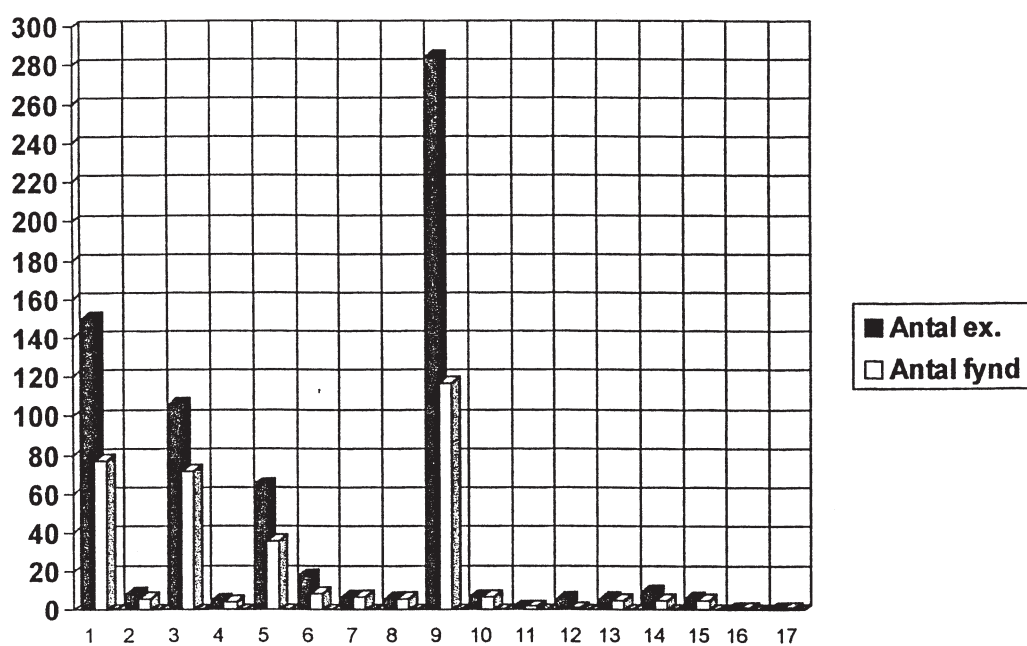
6.3 Övriga källor

Muntliga uppgifter har lämnats av professor Kenneth Jonsson samt doktorand Christoph Kilger, Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms Universitet.

Kronologi över myntningen i Andernach

<u>Nr</u>	<u>Typ</u>	<u>Präglings</u> tid	<u>T.p.q. Ä</u>	<u>Antal</u>	<u>Mynt</u> herre	<u>Illustration</u>
1	Häv. 44-47	1003-1014	1003	150	?	
2	Dbg 441	1014-1017	1014	9	Hg Dietrich I	
3	Dbg 436-440	1017-1026	1017	106	Hg Dietrich I	
4	Dbg 442	ca 1026	1042	5	Hg Dietrich I	
5	Dbg 433	1026-1034	1026	65	?	
6	Dbg 434	1034-1035	1034	18	?	
7	Dbg 443	ca 1035	1047	7	?	
8	Dbg 445	ca 1035	1036	6	?	
9	Häv. 726-730	1035-1046	1035	284	?	
10	Häv. 733-734	ca 1046	1046	7	?	

11	Häv. 731-732	ca 1047	1047	2	?	
12	Hatz nr 5	1075-1080	1079	6	Äb. Anno	
13	Hatz nr 1-4	1080-1085	1079	6	Äb. Sigwin?	
14	Hatz nr 10-11	1085-1095	1102	10	Äb. Sigwin?	
15	Hatz nr 6-9	1095-1110	1120	7	?	
16	Leimus nr 129	Ca 1110	1121	1	?	
17	Hatz nr 12	Ca 1110	1120	1	?	

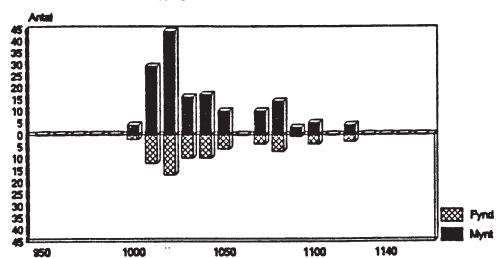


Figur nr 5: Diagram över det totala antalet exemplar per attribuerbar Andernach-typ.

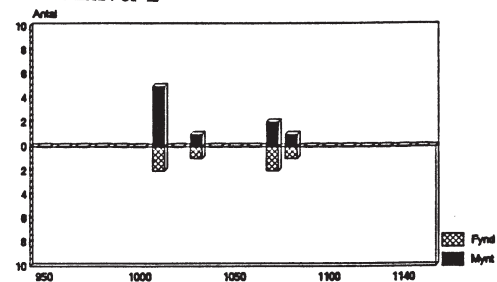
Nr	Var.	Ref.	Nr	Var./koppl.	Antal ex.	Antal fynd	Vikt I	Vikt II	Medel	Antal v.	Anm.	X
1 a	Häv.	44			108	46	0,85	1,90	1,40	57		Ja
1 b	Häv.	45			11	7	1,12	1,87	1,44	8		Ja
1 c	Häv.	46			16	13	1,12	1,52	1,30	11		Ja
1 d	Häv.	47			14	10	1,21	1,63	1,52	7		Ja
1 e	Häv.	36	44		1	1	1,25	0	1,25	1		
2	Dbg	441			9	6	1,31	1,49	1,38	4		
3 a	Dbg	436			30	20	0,59	1,83	1,23	16	fr.?	Ja
3 b	Dbg	437			46	29	0,61	1,51	1,19	20	fr.?	Ja
3 c	Dbg	438			5	5	1,30	1,37	1,34	4		
3 d	Dbg	439			22	15	0,54	1,35	0,98	8	fr.?	Ja
3 e	Dbg	440			3	3	1,04	1,35	1,19	2		Ja
4	Dbg	442			5	4	1,10	1,40	1,22	3		Ja
5 a	Dbg	433			34	24	1,02	1,36	1,22	15		Ja
5 b	Dbg	433 b			30	11	0,58	1,47	1,17	21		Ja
5 c	Dbg	433	437		1	1	1,29	0	1,29	1		Ja
6	Dbg	434			18	9	1,12	1,42	1,24	12		Ja
7	Dbg	443			7	7	0,95	1,25	1,07	3		
8	Dbg	445			6	6	0	0	0	0		
9 a	Häv.	726			13	9	1,17	1,48	1,33	7		
9 b	Häv.	727			95	37	0,84	1,40	1,12	40		
9 c	Häv.	728			88	30	0,90	1,56	1,17	43		
9 d	Häv.	729			46	24	0,94	1,44	1,16	19		
9 e	Häv.	730			42	17	0,82	1,41	1,14	20		
10 a	Häv.	733			5	5	1,12	1,26	1,19	2		
10 b	Häv.	734			2	2	0,94	1,14	1,04	2		
11 a	Häv.	731			1	1	1,31	0	1,31	1		
11 b	Häv.	732			1	1	0	0	0	0		
12	Hatz	5			6	1	0,77	0,91	0,84	6		
13 a	Hatz	4			1	1	0,54	0	0,54	1	fr.	
13 b	Hatz	1			1	1	0,85	0	0,85	1		
13 c	Hatz	2			1	1	0,72	0	0,72	1		
13 d	Hatz	3			3	2	0,40	0,49	0,43	3	obol	
14 a	Hatz	10			8	3	0,72	1,04	0,85	7		
14 b	Hatz	11			2	2	0,75	0,90	0,82	2		
15 a	Hatz	6			2	1	0,63	0,79	0,71	2		
15 b	Hatz	7			1	1	0,82	0	0,82	1		
15 c	Hatz	8			1	1	0,42	0	0,42	1	fr.	
15 d	Hatz	9			2	2	0,78	0,85	0,81	2		
16	Leimus	129			1	1	0,87	0	0,87	1		
17	Hatz	12			1	1	0,91	0	0,91	1		
					689					356		

X = typen har en eller flera triquetra-symboler.

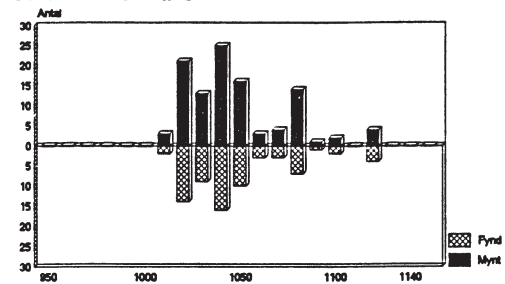
3.1.1 Elfver 1a-e



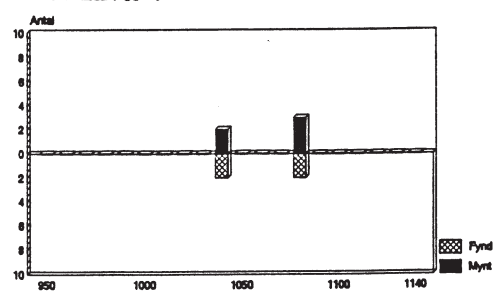
3.1.2 Elfver 2



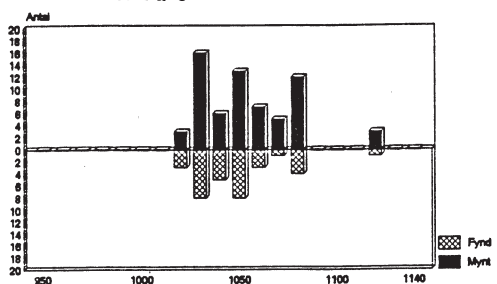
3.1.3 Elfver 3a-e



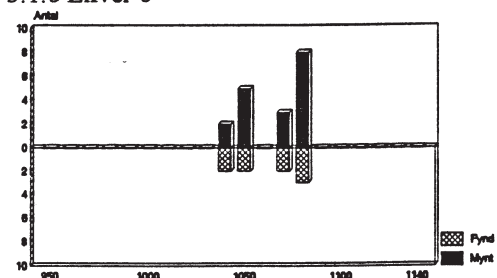
3.1.4 Elfver 4



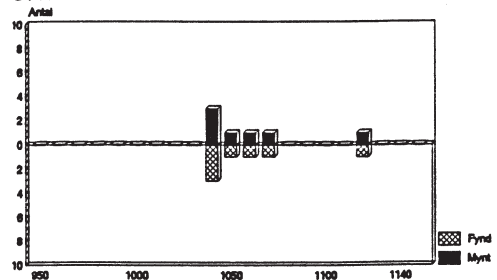
3.1.5 Elfver 5a-c



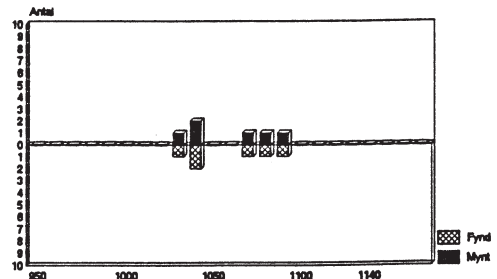
3.1.6 Elfver 6



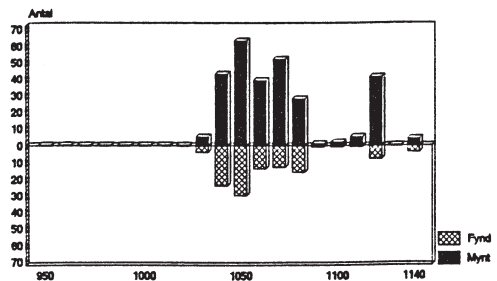
3.1.7 Elfver 7



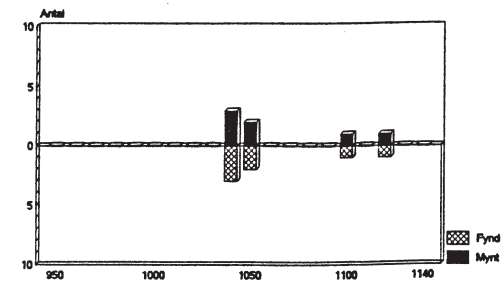
3.1.8 Elfver 8



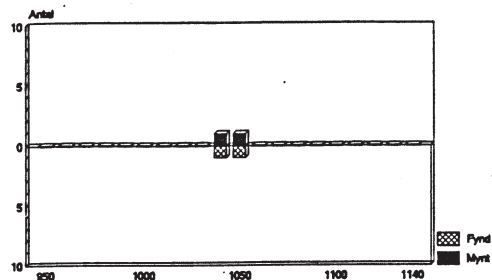
3.1.9 Elfver 9a-c



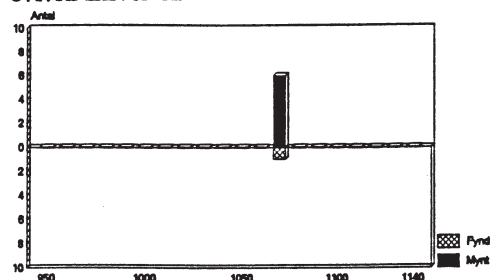
3.1.10 Elfver 10a-b



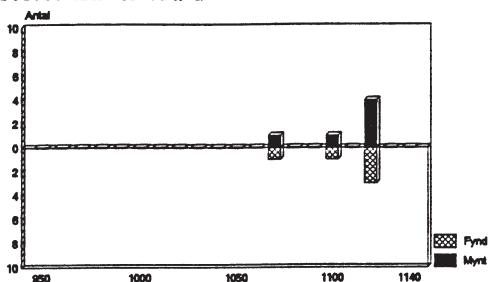
3.1.11 Elfver 11a-b



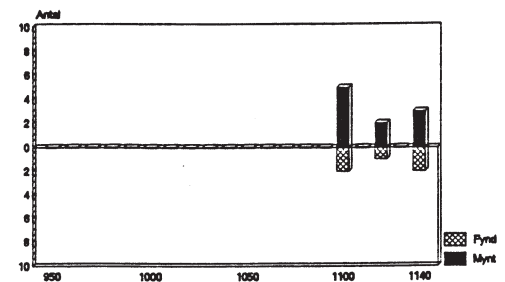
3.1.12 Elfver 12



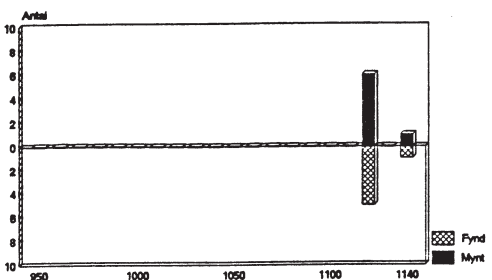
3.1.13 Elfver 13a-d



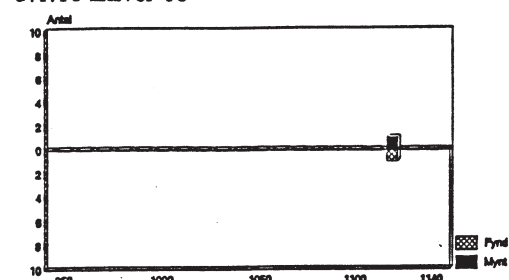
3.1.14 Elfver 14a-b



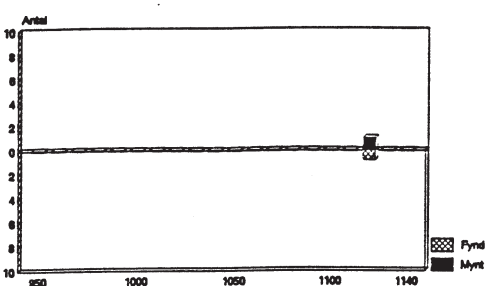
3.1.15 Elfver 15a-d



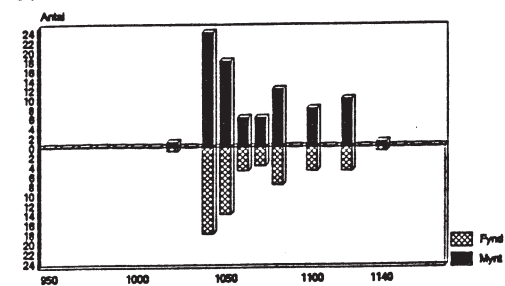
3.1.16 Elfver 16



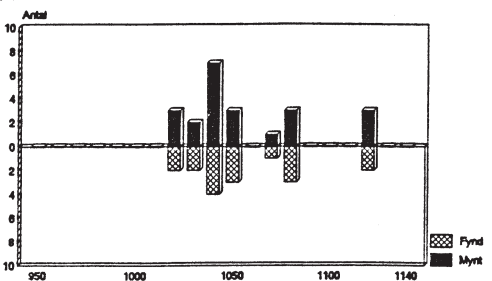
3.1.17 Elfver 17



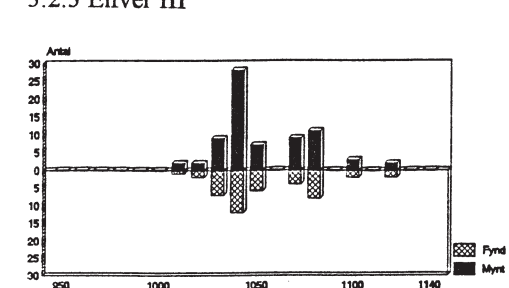
3.2.1 Elfver I



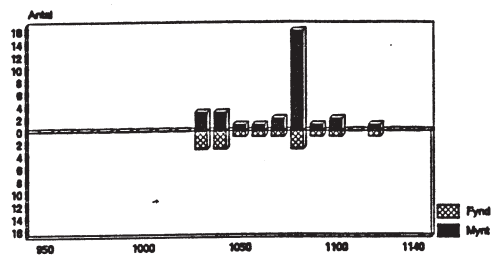
3.2.2 Elfver II



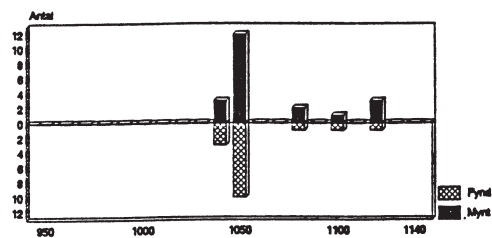
3.2.3 Elfver III



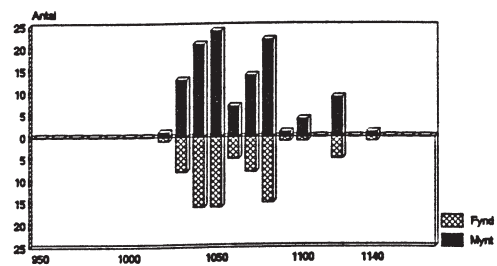
3.2.4 Elfver IV



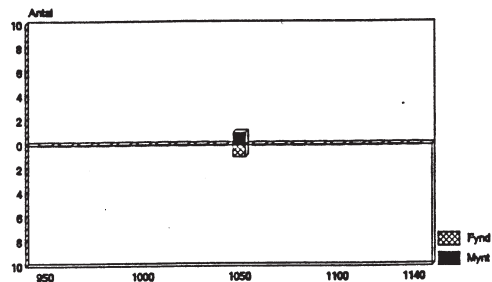
3.2.5 Elfver V



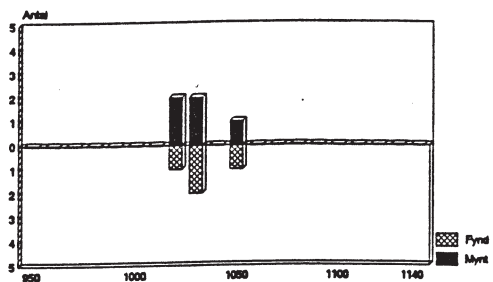
3.2.6 Elfver VI



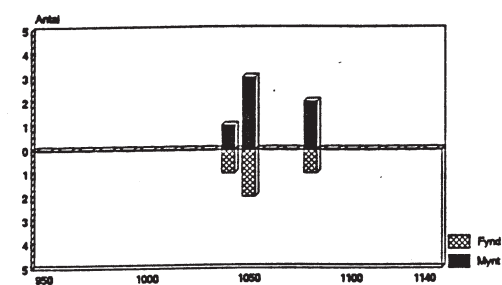
3.2.7 Elfver VII



3.2.8 Elfver VIII



3.2.9 Elfver IX



3.2.10 Elfver X

